سۉنه یاتگن

دوتار چۉغلری

عبدالقادر مرادي

اۉزبیکچه‌گه اۉگیرووچی:

ایشانچ تۉره

سۋنەياتگن دوتار چۋغلری

(رومان)

عبدالقادر مرادي

اۋزبېكچەگە اۋگيرووچى:

ايشانچ تۋرە

کتاب بېلگیلری:

- **کتاب آتی:** سؤنه‌یاتگن دوتار چؤغلری
- **یازووچی:** عبدالقادر مرادي
- **اؤزبېکچه‌گه اؤگیرووچی:** ایشانچ تؤره
- **ادیتور و نشرگه تیارلاوچی:** محبوب الله توران
- **کتاب بېتلرینی ترتیبگه سالووچی:** محبوب الله توران
- **نشر اېتووچی:** منگوپیدیا کتابخانه‌سی
- **نشر ییلی:** ۱٤۰٤ هـ.ش/۲۰۲۵ میلادي
- **نشر یېری:** قدیمگی خراسان نشریاتی –کابل
- **سان:** ۱۰۰۰ جلد

چاپ حقی نشر اېتووچیگه تېگیشلی‌دیر.

منگو پیدیا
MianguPedia

بسم الله الرحمن الرحيم

چاغداش ادبیاتیمیز مسئله‌لری

بیله‌من، چاغداش ادبیّاتیمیز حقیده گپیریش هلی ایرته. نیگه دیگنده، اونینگ مضمونی تیرن، سلماغی کوچلی، بۆیی یوکسک، شکلی رنگمه-رنگ، یوکی ایسه آغیر. شونده‌ی سیناولرگه تیّار ایمسلیگیمیز؛ اونگه توریش بیره‌آلمه‌گنیمیز اوچون بو حقده سۆز یوریتیش هلی بروقت. بونده‌ی ادبیات، اصلیده، غیبدن بیر ملتگه «وحی» قیلیب توشیریلمه‌یدی البته. کتّه و اوزلوکسیز مطالعه، تینیمسیز حرکت، آغیر محنت، فدایی‌لیک، مسئولیت و اوزاق تجربه حسابیگه انه شونده‌ی اولکن ادبیاتگه ایریشیش ممکن بۆله‌دی. بو شرط-شرایطلر بیزده افسوس که شکللنمه‌ییدی. چاپه‌یاتگن، یوگوره‌یاتگن قلم یۆق تۆغریسینی اَیتگنده. نیگه؟ ایجاد کیشیسی اۆزینی شو هواگه ماسلب، یۆقاریده‌گیلرنی عملگه آشیرسه بۆلمه‌یدی‌می؟ بۆله‌دی. کتّه-کتّه دعوالرنی قیلمسدن، ایشنی سواددن باشله‌سک. علمدن اۆزیمیزنی یۆقاری توتمه‌سک؛ بیر عمر طلبه‌لیکنی بۆینیمیزگه آلسک‌کینه کاسه‌میزنینگ تگی آقرر. یۆقسه، اۆشه ایسکی حمام، ایسکی طاسلیگیمیزچه توره‌بیره‌میز اۆرنیمیزده. قلملر انچه سیکین، آقسب قیمیرله‌ییدی، بیراق، ییلیب-یوگوریب چاپه‌ی دیسه اۆقیش و کتّه تجربه‌گه سوغاریلگن یارقین بۆیاق بیتمه‌یدی.

تن آلیب اَیتیش کیره‌ک که، بیز قلمکشلر کیره‌کسیز عنعنه‌لر، شکل و قاعده‌لر قابیغده بیقینیب کیتگنمیز. قابیقلرنی یاریب چیقیب، طرفه فکرلر دنیاسیگه کیره‌ی دیسک، بیلگنلریمیز تۆسقینلیک قیلیب تورگنگه اۆخشه‌یدی. همه‌دن

مهمی اۉزبېکچیلیک ذهنیتیمیزده افگارلیک قصوری بار. انچه آرقه‌ده قالگن، اۉته تۉپاری، معیشي خلققه اَیلنیب قالمه‌یپمیزمی؟ یازه‌یاتگنلریمیز جمعیتمیز روحیتی‌نینگ حقیقي کۉزگوسی. بو کۉزگوده اۉزیمیزنی عنعنوي قیافه‌میزنی کۉره‌میز. تۉغری، بو نرسه تفکر آینه‌سیگه قَی تاماندن و قنده‌ی کۉز بیلن قره‌شگه باغلیق. هر کیم هر خیل کۉره‌دی اۉزینی کۉزگوده. همه گپ شونده که، آینه‌میز سینیق و خیره. اونی باشقه نرسه‌لرگه اۉخشب، یه‌مب، اولب، قوره‌ب، بوت قیلیب بۉلمه‌یدی.

چاغداش ادبیاتیمیزنینگ یاشی اونچه‌لیک اوزون اېمس. «باریگه برکه»، - دېب اَیته‌دیگن بۉلسک، اوزاغی بیلن سۉنگّی ۳۰-٤۰ییلدن نریگه اۉتمه‌یدی. شوندن بویان شعردیر، نثردیر - قاغذلر قاره‌لنیب کېله‌یپدی. منه شو یازگنلریمیز، بلکه، تبرّک سنه‌لیب، توتیادېک کۉزلرگه سوریلر، بلکه، اولر آشقال-اخلت ایدیشگه آلیب باریب تشلشگه-ده یره‌مس. بو نرسه تاریخده کۉپ باره کوزه‌تیلگن. بونده‌ی‌لرنی هیچ کیم اېسلمه‌یدی. اولرنی اېسلشگه وقت هم تاپه آلمه‌یدیلر. کۉریبسیز که، معاصر شعریت و نثریمیزنینگ اساسچیلری؛ قۉللریده مَیاق[1] توتگن دارغه‌لری قارانغی یاپانده[2] کاروان‌سیز بۉلیب، قطاریدن اوزیلیب قالیبدی...

ایزله‌ی-ایزله‌ی تاپگنیم

خوش، جنوبي تورکستان اۉزبېکلری ادبیاتی‌نینگ گلچراغینی کیم‌دیر یاقیشی کېره‌ک اېمسمی اخیر؟ دارغه‌سی بۉلمسه-ده، یوک تشووچیسی بۉلسین.

---

[1] مَیاق: مشعله.

[2] یابان: دشت.

ارزیمه‌یدیمی؟ یره‌شه‌دی، جوده یم ارزییدی. آته‌سیگه رحمت، برکه تاپسین! - دېیدی خلقیمیز بونده‌ی یازووچیلرگه. بیز اۋزبېکلر، ۷۰دن آشیق حکایه، بیر نېچه ناویل (قصّه) و رومان یره‌تگن یازووچیمیز بارلیگیدن احتمال بې‌خبردیرمیز. بلکه، اونی کۆپچیلیک تَنیر؛ اَیریملر تَنیمس‌دیر. توغمه نثرنویس بو یازووچی قادر مرادي بۆله‌دی.

آلدیندن اَیتیب قۆیه‌ی، اونینگ بیر عیبی بار. اۋز آنه تیلیده یازه‌آلمه‌یدی. بو دېگنی یازووچی اۋز خلقی، تیلی، مدنیتی و اۋتمیشینی سېومه‌یدی دېگنی اېمس. مېنینگ قره‌شیمچه، آنه تیلیده یازه‌آلمه‌گنی باعث یازووچینی هیچ‌گه چیقریب قۆییش انصافدن بۆلمه‌یدی. اونینگ کیملیگینی، یازگن حکایه‌لری، تفکری دنیاسی اَیتیب توریبدی. بو یازووچی‌نینگ یازگنلری سان و سلماق جهتیدن هم اعتبارگه لایق. اثرلری بیزدن اۋقیش و اۋرگنیشنی تقاضا قیله‌دیگن ادیب. مېن کۆنگیل امری بیلن بو یازووچی‌نینگ بیر رومانی، ییگیرمه‌گه یقین حکایه‌لرینی اۋقیب چیقدیم. مېنی اۋزیگه تارتدی بو اثرلر. قالگنلریگه افسوس وقت تاپه‌آلمه‌یپمن...

قادر مرادي اۋزبېک ملتیگه منسوب بۆلگنی اوچون‌گینه، اونینگ بیتگنلرینی اۋقیگنیم یۆق. اونده‌گی بدیعي یوکسکلیک، اثرلریده‌گی واقعه-حادثه‌لر خلقیمیزنینگ کېچمیشی بۆلگنی و یشب تورگن کونلری‌نینگ نفسی اوف اوریب تورگنی اوچون اۋقیدیم. اوندن اۋقیگن و اۋرگنگنلریم، مېنگه قادر مرادي چاغداش اۋزبېک ادبیاتی‌نینگ صلاحیتلی و ییریک نماینده‌سی، دېب اَیتیشگه اساس بېره‌دی.

کافکانینگ سحرلی نفسی

جهان ادبیاتیگه علیحده مکتب بۉلیب کیرگن بو یازووچی بیلن سیز عزیزلر یخشی تَنیش‌سیز. دنیاده کمدن-کم ادیب کافکا یۉلیدن باریب، شاه اثرلر قالدیره آلگن. بویوک ایران یازووچیسی صادق هدایت اۉزی‌نینگ «بوف کور» («بایقوش») رومانی بیلن کفکا ایزیدن باره آلدی.

اوندن کېین اۉزیمیزنینگ کم سوقوم یازووچیمیز قادر مرادي کافکاچه یازیش یۉلینی تجربه قیلدی. قادر مرادي‌نینگ «سورمه و خون» (قۉلینگیزده‌گی رومان)، «کیمیانینگ کۉزلری» ینه قطار حکایه‌لری عیناً، کافکا نفسی تېککن شاه بدیعیت نمونه‌لردیر. «قار یاپینگن بابا» حکایه‌سیده هم کافکانینگ نفسی اوف اوریب توره‌دی. قادر مرادي‌نینگ اوشبو حکایه‌سیده سمبولیزیم و رومانتیزیم عنصرلرینی قاریشتیریب، سینگیدره آلگن. ادیب‌نینگ اوغانستان یازووچیلری آره‌سیده یوکسک موقعی بار. امّا، اونی تن آلمسلیک، تورکستان-اۉزبېک اۉغلانی بۉلگنی اوچون کۉره آلمسلیک اولرده کۉپراق حکمرانلیک قیله‌دی. «قار یاپینگن بابا» حکایه‌سیده اثرنینگ روحیگه فتور یېتکزمه‌یاتگن کمچیلیک نقطه‌لر هم یۉق اېمس. اوشبو حکایه تېوره‌گیده ینه اَیتماقچی بۉلگن فکرلریمیز بار.کېینراق ادبي تدقیقاتلرده بونده‌ی کمچیلیکلر خصوصیده فکر بیلدیره‌جکمیز.

ایشانچ تۉره

تورنتو، کانادا

بیر آغیز سۉز

«سورمه و خون» دیب نامل‌گن قۉلینگیزده‌گی اوشبو رومان، مملکتیمیزنینگ تنیقلی یازووچیلریدن عبدالقادر مرادي قلمیگه منسوب بۉلیب، او اۉزبیک ادبیاتی‌نینگ یارقین سیمالریدن بۉلگن استاد ایشانچ تۉره آرقه‌لی «سۉنه‌یاتگن دوتار چۉغلری» نامی بیلن اۉزبیکچه‌گه اۉگیریلگن.

اوشبو رومان، خلقیمیزنینگ ییللر دوامیده جبر و ستملر آستیده‌گی وضعیتی‌نینگ بیر نمونه‌سی‌دیر. بو اثر، نه‌یالغیز ساده تیل بیلن یازیلیشی سببلی، بلکه خلق‌نینگ کونده‌لیک حیاتی، قووانچلی دملری، عرف-عنعنه‌لری، مراسملری، انساني تویغو، آرزو-هوسلر و عایله‌وي تیریکچیلیکنی یخشی و مکمل صورتده تصویرله‌ی آلگنی بیلن هم اهمیت کسب ایته‌دی.

عبدالقادر مرادي، اثرلرینی عموم صورتده فارس تیلیده یازسه-ده، کۉپینچه اۉزبیکانه حیات و شو خلق‌نینگ باشدن کیچیرگنلری تۉغریسیده قلم تیبره‌ته‌دی. بو البته که اونینگ خلق آلدیده اۉزینی مسوول حس قیلیشی و مملکتده بۉلیب اۉتگن آغیر فاجعه‌لردن آسانلیک بیلن کۉز یومه آلمسلیگیدن کیلیب چیقه‌دی.

حاضرگی کونده هم حقیقي خورسندچیلیکدن محروم بۉلیب کیله‌یاتگن افغانستان خلقی، اۉتمیشده جوده قیغولی کونلرنی باشدن کیچیرگن. بو

حماسه‌لر قاغازگه توشیریلیشی اوچون عبدالقادر مرادي‌گه اوخشه‌گه ینه قنچه قلم صاحبی‌نینگ تینیم‌سیز محنتی کېره‌ک بۉله‌دی.

عبدالقادر مرادي، بو رومان‌نی جوده نازک‌بینلیک و جۉشقین قلب بیلن یازگن. او بیرگینه قۉشیقچی‌نینگ سرنوشتی بیلن باغلیق بیر حادثه واسطه‌سیده او یشه‌یدیگن توپراقده‌گی حاکم وضعیت و اهالی‌نینگ باشیگه کېلگن معمالرنی تۉله‌لیگیچه شرحلب بېره‌دی.

بیز بو محنتکش یازووچیگه اولوغ تنگری درگاهیدن ساغلیک و سلامتلیک، همده ایجادي برکه آرزو قیلر اېکنمیز، ایشانچ تۉره جنابلری‌نینگ بو رومان‌نی ترجمه اېتیش تۉغریسیده‌گی اینتیلیشلرینی جوده یخشی بهالب، اولرگه-ده تن‌ساغلیک، روحي خاطرجمعلیک و ادبي ایشلریگه استقامت و برکت ایستب قاله‌میز.

حرمتلر ایله

محبوب الله توران

۱- میزان، ۱٤۰٤ هـ.ش /کابل

سۋنه‌یاتگن دوتار چۋغلری

آته-اۋغیل ایکّیمیز نیق ایتمه‌ی، جیم‌گینه نا انیق و قارانغی کیله‌جک تامانگه قره‌ب بارماقده ایدیک. آتم تویه اوستیده، رنگ و قوتی اوچگن و غمگین بیر کۋرینیشده ایدی. کۋزلری الیس-الیسلرگه قده‌لگن آتم، بو سفرده‌سیره ایستمه‌گنلرینی ایمس بلکه، اۋزی آرزو قیلیب یورگن نرسه‌نی کۋریش ایلینجیده ایدی گویا. امّا، اۋشندن کۋنگلیده قنده‌ی‌دیر قۋرقوو و اضطراب. مین بۋلسم، ساربان باله‌گه اۋخشب، کاووشلریم قۋلتیغیمده؛ قۋلیمده ایسه تویه‌نینگ نۋخته‌سی؛ جانورنینگ آدیملشی‌گه قره‌ب، آیاق یَلنگ، سیکین-سیکین یوریب باره‌من. آته-باله ایکّیمیز هم توشکونلیککه توشگنمیز و جوده خفه ایدیک. آتمگه کۋز قیری تشله‌دیم، قره‌سم آتم نظریمده قدرتلی، شان و شوکتلی بیر شاه‌گه اۋخشب کۋریندی؛ شونده‌ی شاه که، او آخر-عاقبت، مجبوریت و چاره‌سیزلیکدن اۋز تاج و تختینی تشلب، قۋلی بۋم-بۋش حالده‌یورتیدن بدرغه ایتیلگن؛ قووغون قیلینگن بیر احوالده باره‌یپتی. قره‌ب باقسم او همّه نرسه‌سیدن امیدینی اوزگن، مغلوبیتدن ناعلاج سفرگه‌چیققن بیر سلطانگه اۋخشه‌یدی؛ شونده‌ی سلطان که، یخشیلیکلری طفیلی فقرالری اونگه‌یالباریب: «هه کیتمنگ حضرتیم!»- دییه ایتگی‌گه‌یاپیشیب آلگندیک گویا .امّا،کیکسه‌ییب قالگن، جهان

حکمداری آتم اۇشه تابدەدنیاگه قۇل سیلکیب، بار-یۇغینی تشلب کېتیشگه مجبور اېدی. احتمال موهوم آرزولریگه اېریشماقچی بۇلیب، قیسیدیر یورتگه، یاپیق بیر تقدیرگەیېتەیین، دېب سفرگەچیقیشگه مجبور اېتیلگندی. مېن اۇزیم اېسه رویالری دنیاسی بۇش و موزلب قالگن؛ قلبی بوتون آرزولر گۇرستانیگه اَیلنگن؛ ناکام، نامراد و مغلوبیتگه اوچرەگن بیر شهزادەگه مېنگزەیمن. مېن هم یۇقاتگن آرزولریم بېلگیسینی کۇررمن، دېیه فقط اوزاق-اوزاقلرگه تیکېلەمن. آته-باله گویا، قۇلدن بېرگن بیر نرسەلرگەیېتەمیز، دېگن امید بیلن کېتماقده اېدیک. ناچارلیکدن همّه نرسەسینی قالدیریب، قوپّه-قورویق چۇل و بیابانلرگەیوز توتگن؛ آخری-کېتی کۇرینمس؛ یورەک آرزولری هیچ اوشالمس یۇللرگه امید باغلەگن عدل و انصاف، عشق و محبت یۇلیدەگی سورگون قیلینگن شاه و سلطانلر هم بۇلرکن-ده. بیز ایکّیمیز غمگه قاریلگن و توشکون بیر کیفیتده اېدیک. خودّی، اۇشەیاقمەگن جایدن قَیتگندېک، یورەگیمیز ناشاد و کۇنگلیمیز تارتمەیاتگن یۇل سری بارردیک. قالمسلیککه بویوریلگندېک، کېتیشگه مجبور اېدیک گویا. قیزیق زمانلر بۇلدی. کېتەیاتیب ذهنیمیده بیر سۇراق لحظەمه-لحظه کوچەییب بارردی؛ چیندن هم بیز بیر نرسەدن اجرەلیب، نا تَنیش و یات دیارگه روانه بۇلگنمیزمی؟ کېلەجگی باشیدن قارانغی کۇرینیب تورگن بو یۇل ایشانگودېک اېمس-کو!. آدم بالەسی کۇره-بیله توریب، گاه پیت اۇزینی قودوققه آتەدیمی اخیر؟ بیلمس اېکنمن. بو سۇراقلر اوچون اۇزیمگه بیرار جوابیم یۇق اېدی. انه شو کېتیب

باره‌یاتگنیمیز بیر حقیقت. اۉتیمش آرتده قآلیب بارر، قدم-به‌قدم کېتیب بارماقده‌میز. بیز آدیمله‌گن سه‌یین اۉشه کېچمیشدن ییراقله‌شَردیک. هر بیر قدمیمیز بیلن ینه بیر لحظه اۉتیشیمیزگه قۉشیلیب، ماضی‌گه اَیلنیب بارردی. اۉشه دقیقه‌لرده اۉتمیش بیر لحظه بۉلسین بیزگه تینچلیک بېرمسدی. مېن اوچون قۉرقوو، نامعلوم کېله‌جک‌نینگ اۉزی یېترلی بیر اضطراب اېدی؛ قدم-به‌قدم اوزاقلشیب باره‌یاتگن کېچمیشلر اوچون اونگه ایکّینچی بیر اضطراب کېلیب قۉشیلیشگه حاجت یۉق. کېچمش‌نینگ آغریقلی هجومی و ناانیق تقدیر تامان سفر قیلیش‌نینگ دردی باشیمده توریبدی. بیر ثانیه بۉلسین اولرنینگ اذیتیدن قوتیلیش قَیده دېیسیز. قارانغو کېله‌جکدن مییه‌مده گَوده‌له‌گن تصویرلر اونچه‌لیک دهشتلی اېمسدی. قَیده دېیسیز، دلیمگه مدار بۉلسین اوچون بیر یوتوم غم-غصّه‌منی ایچیمگه ساله‌ی، دېسم اۉتمیشلریم اذن بېرمسدی.

گاه اۉتمیش بیلن آلیشه‌من، گاه-ده نا انیق کېله‌جککه شونغیب کېته‌من؛ لااقل اونچه‌لیک قۉرقینچلی بۉلمه‌گن تصویرلرنی اۉزیمچده‌چیزیشگه تیریشه‌من. ایکّی-اوچ منظره‌نی چیزمسدن، قنده‌ی‌دیر قۉللر یاقمدن اوشلب مېنی ماضی‌گه قره‌ب یېتکلر اېدی.آتم‌نینگ دوتاری، آدملر، کۉچه، آنم، خالم‌نینگ قیزی قمر، تۆیلر، قۉشیق، اۉیین-کولگی، ساووق قیش و جزیره‌مه‌یازلر هنوز کۉز اۉنگیمده. عجب روزگار اېدی، قنده‌ی زمانلر بۉلدی.کۉچه‌داشیمیز صمدنینگ: «بوندن بدتریدن توبه!»- دېگن گپی راست چیقدی شېکیللی! او ضرری تېگمس تېلبه و عجایب بیر آدم اېدی.

هیچ کیم بیلن ایشی یۉق. صمد نه تېلبه اېدی، نه ساغ. اونینگ ایشی کیشیلرنینگ سوپوریندیلرینی اویلریدن، تشقریگه آلیب باریب تشلش؛ آدملر اونگه خذمتی اوچون کۉیلکمی، اېسکی ایشتآنمی، توتیلگن بیر جفت کاووش یاکه کېچه‌دن قالگن آوقتلرمی بېرر اېدیلر. گاه پیت، بیر یاکه ایکّی نان، بیر کاسه موزده‌ی سوو؛ قیشلرده اېسه، بیر کاسه آش یاکه ایسّسیققینه اوماچ بېریشردی آدملر اونگه. یالغیز پیتلری کۉچه‌لرده اۉزیدن اۉزی گپریب یورردی، توشینرلی اېمسدی سۉزلری. اونینگ بیرگینه «بوندن یامانراغیدن اسره‌سین!»- دېگن گپلری قولاقلرگه جره‌نگلب اېشیتیلردی. مېن اېسه، کېته‌یاتیب صمدنینگ بو گپلریدن قتّیق تأثرلنردیم، اونینگ شو گپی اېسیمگه توشردی. هر لحظه صمدنینگ تصویری کېینیدن باشقه، تصویرلر مییه‌مگه کېلیب کېته‌دی.

مېن اۉزییمگه اۉزیم: سېوینیب اۉتیرمه، قَی یاققه بارسنگ شو گپ. اۉز اوییده، اۉز یورتیده تینچ بۉلمه‌گن آدم، باشقه جایده، باشقه اویده، اۉزگه توپراقلرده هیچ قچان آسایشته‌لیکنی کۉره‌دیمی؟- دېر اېدیم.

امّا، مېن صمدنینگ اۉشه گپلرینی اېسیمدن چیقریشگه، اونوتیشگه اورینه‌من. اۉزیم بۉلسه، قارانغی و نا انیق کېله‌جکنینگ قۉرقینچلی کۉلنکه‌سینی باشیمدن اوزاقلشتیررمن‌می، دېب اۉزیمنی ینگیدن امیدلنتیریشگه آشیقه‌من. بیر زوم اۉتمه‌ی، ینه اۉشه صمد، ینه باشدن

کېچیرگنلریم مییەمدە پیدا بۆلەدی. قَتیب صمدنینگ «بوندن یامانراغیدن اسرەسین»- دېگن گپلری اېسیمگە توشە بېرەدی.

اۆشە پیتلری، تېنگقورلریم کۆچە-بازارلردە مېنی «دۆمبیرەچی‌نینگ بالەسی، سازندەنینگ ارزندەسی»- دېب اَیتیب اوستیمدن کولیشردی. کملیگیم کېلیب، اچّیغیم چیققنیدن مېن اولرنینگ آرقەلریدن یوگوریب، تاش‌می، کېسک‌می قۆلیمگە توشگنینی آتردیم. امّا، اولر اۆشە گپلرینی قَیتە تکرارلشدن قَیتمەی قاچیشردی. بالەلر بو گپلردن یورەگیم اېزیلیب رنجیدە بۆلیشیمگە پروا هم قیلمسدی. احتمال، اولرنینگ اچّیق گپلری و مسخرە قیلیشلری سبب کۆچە-بازارلردە بالەلرنینگ نشانیگە تۆغری کېلیشنی یاقتیرمسدیم. اۆقیشگە قیزیقمەی، مکتبدن قاچیشیم‌نینگ سببی هم شوندە بۆلسە کېرەک. شو باعث اۆقیشدن بېزارمن، کتابلردن هم تۆیگندیم. مکتبگە بارگیم کېلمەیدی، یاقتیرمسدیم مکتبنی. اۆزیمچە، بالەلرنینگ افلاس سۆزلرینی اېشیتیش اوچون مکتبگە بارەی‌می؟ خواهلەگن پیت اولرنینگ گزندە سۆزلری تیغی آستیدە قالیب یورەی‌می؟ بالەلر آلیب مېنی سۆزلری بیلن تاش باران قیلە بېرسینلرمی؟ و ایستەگنلریچە مېنگە «سازندەنینگ بالەسی، لۆلی بچّە» دېیە بېرسینلرمی؟ کولسینلرمی اوستیمدن؟ شو آغریقلی گپلرنی اَیتیش نیتیدە مېنی مکتبگە یوبارەیپسیزلرمی؟- دېردیم آتە-آنمگە.

صمد دیوانه‌گه تېگه‌جاغلیق قیله‌یاتگن پیتده، باله‌لر کېسک و تاشلر بیلن اوریشیب، اونی: «صمد صمد دلّی ،صمد صمد تېنتک!»- دېییشردی. صمد باشیده هیچ نرسه دېمسدی. کېینچه‌لیک قره‌سه که باله‌لر اونینگ باشیدن قۉل تارتماقچی ایمس؛ صمد یوز و تنه‌سیده تاش و کېسکلر ضربینی حس قیلگچ، ناتینچلنردی و قۉرقیتماقچی بۉلیب، باله‌لرنینگ ایزیدن یوگورردی، قووردی، اولرنی قاچیریب،کلته پۉپیسه قیلیب، قَیتیب ینه اۉز یۉلیگه کېته وېرردی. اۉشه همیشه‌گی «بوندن بدتریدن اسره‌سین، توبه! بوندن بدتریدن اسره‌سین، توبه!»- دېگن گپلرنی اۉز-اۉزیچه بلند آوازده قَیتره بېرردی.

باله‌لر صمدنی «تېنتک»، دېیه چقیرگنلرلری و اورگن پیتلریده کۉنگلی قنچه‌لر قتّیق رنجیشینی مېن بیلردیم. اۉزیدن باله‌لرنی اوزاقلشتیره‌ی، دېب مجبوریت یوزه‌سیدن اولرنینگ آرقه‌لریدن یوگوریشینی کۉریب توررردیم. هیچ کیم صمدنینگ احوالینی مېنچه‌لیک توشینمسه کېره‌ک. شونینگ اوچون اونی کۉریشدن قووانردیم، کۉزلریم چقنب کېتردی. صمد کۉزیمگه ایسّیق کۉرینه‌دی، یوره‌گیمگه یقین آله‌من اونی. او هم مېنی یخشی کۉره‌دی، دېب اۉیلردیم. اونگه نسبتاً یوره‌گیمده قنده‌ی‌دیر مهر-محبت اۉیغانگن. مېن صمدگه زیان یېتکزیش نیتیم یۉقلیگینی بیلردی، دېب اۉیلردیم. یوره‌گیمده اونگه نسبتاً محبت بارلیگینی یخشی حس قیله‌دی، مېن و صمد ایکّیمیز قسمتداش، همده بیر درداشلرمیز، دېب خیال قیلردیم. مېنینگ یوره‌ک غملریم آتم‌نینگ عشقی و اونینگ دوتارینی

سېویشدن باشلنگنیدیک، صمدنینگ حیات قیغولری هم خودّی، مېنیکی‌دیک، آته‌نینگ عشقیدن الهاملنگن.

آتمنی دورتارچی دېییشردی. حافظ اکه هم دیگیچ ایدی. او کیشینی مقام‌خوان هم دېر ایدیلر.آتم ضیافتلرگه و آدملرنینگ شادیانه ییغینلریگه باررردی. یعنی، اونی چقیریشردی. آتم دوتار چلیب، اشوله اَیتیب، بزم و مجلسلرنی قیزیتردی. آدملر آتمگه ساوغه‌لر تارتیق قیلیشر، قۋللریدن کیلگونچه کۋنگلینی آلماقچی بۋلیشردی؛ آتم‌نینگ برکتیدن، اونینگ دوتاری طفیلی مېنی هم آدملر ایرکه‌لشر، باشیمنی سیلرلر ایدی؛ ایرته‌سی ینه همیشه‌گی حیات باشلنیب، ایسکی حمام ایسکی تاس. آتم اۋز ایتیکدۋزلیک دوکانیگه روانه بۋلردی-یو، کۋچه باله‌لری ینه مېنی مسخره قیلیشگه توشر: «دوتارچی‌نینگ باله‌سی، لۋلی بچّه!»- دېییشدن تۋخته‌مس ایدیلر. مېن بۋلسه یوره‌گیم قارانغیلشیب، حمایه‌گه کمک آلگنی هیچ کیمنی تاپمس ایدیم.

صمدنی ایسلب قاله‌من. بیرار کونی کۋچه باله‌لریدن اونگه شکایت قیلسم، تورگن گپ که مېنگه یوره‌ک کویدیریب، اولرنینگ تعذیرینی بېرر ایدی. کۋچه باله‌لری صمددن اۋلگودیگ قۋرقیشه‌دی، بیراق مېندن سیره قۋرقیشمسدی. صمد ایکّی قدم اولرنینگ آرتیدن یوگورسه، درّاو غایب بۋلیشردی. امّا، مېن قنچه‌لر اولرنینگ آرقه‌لریدن یوگوریب، تاش و کېسک بیلن اورسم؛ بدتر کۋزلری اله‌ریشردی؛ کولگیلری قیستب، اۋشه گپلرینی

تکرارلشردی. مېن صمدنی یاقتیریشیمگه قره‌مه‌ی، اوندن ایمیقه‌من. یالغیزلیگیمده، صمدنی کۉرسم قاچردیم. اۉز-اۉزی بیلن گپیره باشلسه، کۉزیمگه قۉرقینچلی گوده‌لنردی او.

صمد حقیده آنمدن سۉره‌یمن. نېگه او: «توبه! بوندن یامانراغیدن توبه!!»- دېیدی؟، دېردیم آنمگه. آنم: «او بیر دیوانه، بی‌آزار دیوانه؛ اَیته‌یاتگن گپینی اۉزی هم توشونمه‌یدی»- دېب قۉیردی. گاه-ده اونینگ گپلرینی آته-آنم تیلیدن هم اېشتیب حیران قالردیم. اۉزیمچه صمد تۉغری گپنی اَیته‌دی، آدملر اوندن اېشیتیب، قَتریشه‌دی-تکرارلشه‌دی بو گپنی، دېب اۉیلر اېدیم.

اَریم پیتلری معناسینی بیلمه‌یمن هم: «بوندن بدتریدن اسره‌سین»، دېردیم. بیر کونی معناسینی بیلمسدن شو گپنی قَیتره‌یاتگنیمده آنم مېنی اېشیتیب قالیب:

- نیمه گپ بۉلدی؟- دېب سۉره‌دی.

- هیچ گپ، دېدیم.

- توبه! بوندن یامانراغیدن اسره‌سین، دېب نېگه اَیته‌سن بالم؟

- صمد دیوانه‌نینگ گپی،- دېب جواب قیلدیم آنمگه.

آنمدن:

- صمد دیوانه‌نینگ بو گپی نیمه دېگنی؟- قَیتیب سۉره‌دیم.

مېن بیر دیوانه‌نینگ گپینی تکرارله‌گنیم اوچون‌می یاکه، حیات‌نینگ بیر اچّیق حقیقتنی توشینیب یېتگنیمدن‌می، آنم مېنگه قره‌ب :
- هی بالم! معناسی شو که، دنیا و زمانه‌میز کون سه‌یین بوزیلیب، یامانلشیب باره‌یپتی.

نیمه دېییشیمنی بیلمه‌ی حیران قالدیم. بو گپنی اېشیتیب یوره‌گیم ایچیمگه نوره‌ب توشگنده‌ی بۉلدی. اۉشه پیت اۉزیمنی دنیاده‌گی اېنگ بختسیز آدم حس قیلدیم. اگر گپ شونده‌ی بۉله‌دیگن بۉلسه،کېله‌جکده مېن بوندن هم بختسیز بۉلیشیم هیچ گپ اېمس. او حالده کۉنگلیم‌نینگ غم-غصّه‌لری بوندن هم زیاده بۉلیشی ممکن. یوره‌گیم دنیادن خیره تارتیب کېته‌دی. کېله‌جکدن قۉرقماقده اېدیم.کېله‌جک نظریمده آدملرنی یوتیب یوباریشگه شَی تورگن، بیر دېوگه اۉخشب کېته‌دی. اۉشه لحظه آتم‌نینگ دوتارینی اۉیلب قاله‌من. شونگه علاقه‌سی بارد‌ېک،آتم‌نینگ گپلری اېسیمگه توشدی.

آتم هر دایم کېله‌جکدن خواطرده اېدی. مېنینگ یالقاو و گوشه‌گیرلیگیمنی کۉریب، اچّیغیدن:
- بیله‌من، سېن کېله‌جکده بختسیز بۉله‌سن،- دیر اېدی آتم.

****

آتمده قدیمدن بیر ایسکی دوتاری بؤلر، او دوتارینی جانیدیک یخشی کؤرردی. مین‌دن هم آنمدن هم یخشی کؤرردی. هر پیت آتم‌نینگ دوتارینی یخشی کؤریشینی سیزسم، دو تاردن نفرتله‌نردیم. بیراق، بو نرسه فایده‌سیز ایدی. آتم میندن هم،آنمدن کؤره هم اؤز تارینی یخشی کؤریشینی بیلیب توره‌من. آتمدن باشقه آدم دوتارگه قؤل تیگیزه آلمس ایدی. امّا، دوتارنینگ اویمیزده آتم‌نینگ یانیده توریشی مین اوچون بیر آغریق ایدی. یعنی یاقمسدی مینگه. بارگن سری دوتار جیغیمگه تیگه باشله‌یدی. قوروب کیتسین بو دوتار، تورگن-بیتگنی غم- قیغو ایکن، اؤزیمچه. توشوندیم که، دوتار یعنی، بیرخلوتگه باریب یالغیز کوییب ییغلش دیمک‌دیر. آتم‌نینگ دوتاری یالغیز مینینگ ایمس، صمد دیوانه‌نینگ هم بختسیزلیگی ایدی. آته‌سی دوتارچی بؤلگنی اوچون، صمد غم-قیغودن، دنیانینگ همّه ایشلرینی بیر یاققه سوروب قؤییب،آخر-عاقبت دیوانه بؤلیب، شو حالتگه توشیب قالگن، دیب اؤیلردیم. بو کیتیشده مین هم یقین ییللرده تیلبه‌ریب،کؤچه-یو بازارلرده سرگردان بؤلیب، باله‌لرگه مسخره بؤلیب قالسم کیره‌ک، دیب اؤیلردیم.

مین آنمگه:

- ایتینگ،آتم قؤشیق ایتمه‌سینلر، دوتار چلمه‌سینلر، - دیردیم.

- فقط ییتیک‌دوزلیک بیلن حیات کیچیریب بؤلمه‌یدی-کو بالم! شو صنعت طفیلی آتنگ تؤرت قیران تاپیب کئتیره‌یپتی. شو یم غنیمت، - دیردی آنم.

- باله‌لر اوستیمدن کولیشیب، لۋلی‌بچه، دېیه مسخره قیلیشه‌دی، - دېب نالیردیم آنمگه.

آنم مېنگه کولیب قۋیه‌دی. آنم‌نینگ تبسّمیدن باله‌لرنینگ ایتگنلری تۋغریلیگینی بیلیب توررردیم. آنم کۋنگلیمنی کۋتریب:

- آتنگ سازنده ایمس، او کیشی، حافظ، مقامچی صنعتکار، - دېردی آنم.

- باله‌لر مېنی مسخره قیلیشه‌دی، - تکرار ایتردیم آنمگه.

- آته جان! آنه جان! توشینه‌سیزمی؟ مېنینگ یوره‌ك غمیم، ایچیمدن اۋتگنلریمنی کۋز آلدینگیزگه کېلتیره آله‌سیزمی؟

- نیمه دېسه‌لر دېسینلر. اولر کۋره آلمس و یامان ِنیتلی‌دیرلر. ایل-یورت آتنگنی یخشی کۋره‌دی. هر کیم هم مقام‌خوان بۋله آلمه‌یدی، - دېدی آنم.

بو گپلر کۋنگلیمنی غم-غصّه‌دن بۋشه‌ته آلمسدی. نیمه قیلیشنی بیلمسدن حیران ایدیم. ناچارلیکدن، بیرار کون آتم‌نینگ دوتارینی پرچه‌لب تشله‌سم‌میکن، دېردیم ایچیمده.

آنم مېنگه پریشان تیکیلرکن، رنگ و قوتی اوچیب:

- ایسینگنی یخشی توت. آتنگ دوتارینی اۋز جانی‌دیك یخشی کۋریشینی بیله‌سنمی؟ - دېر ایدی.

آنم‌نینگ گپلری مېنگه تأثیر قیلمسدی. نیمه قیلیشیمنی بیلمسدیم. بیر کونی همّه نرسه‌گه قۉل سیلتب، اوینی ترک قیلیب، باشقه شهرلرگه کېته‌ی، اۉزگه قیشلاقلرگه باره‌ی، - دېدیم. مېن بو فکردن راحتلنه‌من. بیراق، کېله‌جکدن قۉرقردیم. بو کونیمدن کۉره بدتریگه اوچره‌یمن، دېب قۉرقه‌من.

- باله جان، سېن هنوز دنیادن بی‌خبرسن. بو دنیاده گپ کۉپ. عشق عجایب نرسه. بیر بار عشق اۉتی جانینگه یاپیشسه،کېین بو گپ‌نینگ مغزینی چقه‌سن بالم. بو دوتارآتنگ‌نینگ عشقی، حقیقي سېوگیسی. گاه پیت عشق آدمزادنی کمالات درجه‌سیگه کۉتره‌دی، گاه پیلّه یېرگه اوره‌دی. صمد دیوانه‌نی بیله‌سنمی؟ اونینگ یوره‌گیگه تنگری‌نینگ، یره‌تگن‌نینگ عشقی توشگن. او خداگه کۉنگیل باغلب، ملنگ و دیوانه بۉلیب قالگن. عشق عجایب نرسه بالم. او بیر بار جانینگه داریسه، آتنگ نیمه سببدن دوتارینی مونچه‌لر یخشی کۉریشینی سۉنگ بیله‌سن، توشونه‌سن بالم. هر کیم هم آتنگ بۉله آلمه‌یدی.

مېن بو گپلرنی قیسی‌دیر اۉقیتووچی یاکه کیم‌نینگ‌دیر آغزیدن ایشیتسم، حیران قالردیم.آتم نېگه شو عشق‌نینگ آرقه‌سیدن توشمه‌ی، کاووش‌دوزلیک هم قیله‌دی؟ - دېب باشیم قاته‌دی. راستی گپ،آتم‌نینگ بو کسبینی یاقتیرمسدیم. اوسته خانه‌سیدن، چرمیدن، چرملری‌نینگ هیدیدن بېزار ایدیم.

اۆغلیم کاووش تیکیشنی اۆرگنسین، دیب آتم مینی دوکانچەسیگە باشلب کیلردی. بو ایشنی اۆرگنه آلمسلیگیمنی بیلگچ،غضب بیلن مینگه :

- اوو تنبل، قالاق باله! بو احوالده باریب بیر کونی نان گدایی بۆلەسن، - دیب بقیرردی.

اۆرگنه آلمسدیم. ایس-هوشیم دوکانچه رۆپرەسیدن اۆتەیاتگن یۆلاوچیلر و بازار-اوچارده دەیدیب یورگن بالەلرده. خیالیمده اولر مینینگ آلدیمدن اۆتەیاتگنده، «دوتارچی‌نینگ بالەسی، لۆلی‌بچّه»،- دیب ایتیشلریدن هَدیک‌سیرەیمن.

شو باعث کۆپراق اوییمده قالیشنی یاقتیرردیم. آتم مینی تینچ قۆیرمیدی؟ یا اوستەخانەسیگه، یاکه کیچەسی‌می، کوندوزیمی ضیافتلرگه چقیریلگنده مینی هم اۆزی بیلن ایرگشتیرردی. قیزیقمەسم، بارمەگودیگ بۆلسم، اچّیق قیلیب داد-وای سالردی آتم.

- اوو قالاق باله! بو احوالده باریب بیر کونی نان گدایی بۆلەسن،- دیر ایدی آتم.

مین ایسه آتم‌نینگ بو گپلریدن بیر قد اوچیب توشەمن. آتم‌نینگ یوزی قیزریب، توتەقیب، قارەییب کیتر ایدی. کیلەجکدن قۆرقردی. کیلەجک کۆز اۆنگیمده قۆرقینچلی کۆرینردی. کیلەجک شونچەلر قۆرقینچلی، شونچەلر هم قاره و دهشتلی ایدی که، آتم اونی ایسلب‌آق، کۆمیردیک

توتب یانر ایدی. مېن دهشتلی کېله‌جکنی اونینگ سۆلغین و توتیلگن سیماسیدن، غضب و قۆرقووگه توشگنیدن کۆریب توره‌من. قۆرققنیمدن، نان گدایی بۆلمه‌ی، دېب توره سالیب آتم‌نینگ ایزیدن توشردیم. آتم-آنمدن یشیرینچه ییغلردیم.

صمد اېسیمگه توشه‌دی، او مېندن بختلی‌راق، دېب اۆیله‌یمن شو لحظه‌لر. اونینگ دنیاسی مېنکیگه قره‌گنده تینچراق- ده.اۆیلشیمچه او حیات‌نینگ سر-اسرارینی توشینب یېتگن. او همّه نرسه‌دن وازکېچیب، حیاتنی اۆزیگه و اۆزی اوچون معنالب آلگن. مېن-چی؟ کېله‌جک مېن اوچون راسه قۆرقینچلی، حاضر هم کېله‌جکدن بدترراق. نیمه قیله‌ی، بو دنیا غم-غصّه‌لری‌نینگ اداغی یۆق. تېلبه بۆل، بو تېلبه‌لیک همّه هوشیارلیکدن یخشی اېمسمی؟

بو اۆیتیق گپلر مېنگه یاقیب کېتر ایدی. بیراق، اونی بجریشگه، صمددېک بۆلیشدن اۆزیمنی عاجز سېزه‌من. تېلبه بۆلیش،آدم‌نینگ قۆلیده اېمس. «جانگه عشق اۆتی یاپیشسه، سېوگی آتشی النگه آلسه، اۆشنده صمدنی توشینه‌سن» -دېییشه‌دی. بو نرسه‌لرنی قَی‌یېردن تاپه‌من، دېیه حرتلنه‌من. قَی‌یېرگه آلیب بارمه‌سین،آتم باشقه‌لرگه مېندن شکایت قیله‌دی.

- افتیدن بو باله‌دن هیچ نرسه توزه‌لمه‌یدی. جوده قالاق. نه کاووش تیکیشگه بۆیین بېره دی، نه-ده باشقه ایش و کسب و کارگه، - دېردی.

آتم‌نینگ اۉرتاقلری رحمی کېلیب، مېنگه قره‌ب قۉییشه‌دی. اویه‌لیبلر کېته‌من. اۉشه لحظه‌لر هم قولاغیم آستی قیی-چوو بۉلیب کېته‌دی. مینگ-مینگلب آدم:

- دوتارچی‌نینگ باله‌سی، دوتارچی‌نینگ باله‌سی، - دېب قیچقیریرشردی، گویا.

ینه صمد یادیمگه توشه‌دی. بو دنیاده صمدچه‌لیک مېنگه یقین و مهربان آدم تاپیلمسه کېره‌ك، - دېب اۉیله‌یمن.

باشقه‌لر یات، فقط او مېنگه دوست. شونده‌ی دوست که او بیلن تَنیشیشگه قنی مېنده جرأتیم اَیتمس. خاموشلیگیمیزده قالیب کېتگن دوستلیك ایدی. یۉقسه اوندن نیمه قیلیشنی سۉررمی ایدیم؟! دهشتلی بیر قاره دېوگه اۉخشب، مېنی یوتیب یوباریش مقصدیده آغزینی آچیب یاتگن توبن دنیا و قۉرقینچلی کېله‌جکدن قوتیلیشیم اوچون قنی عشق اۉتی؟ تنگرینی سېویش آتشی قَی‌یېرده ساتیله‌دی؟ تا کیم مېن هم اونگه یېته‌ی! تنگریگه شکر قیل، بوندن بدتریدن اسره‌سین. هلی نیمه کۉردینگ. باله جان گورونگ ایندی باشلندی، ایندی، - دېر ایدی.

وقت اۉتیشی بیلن یوره‌ك غصّه‌لریم آرتسه آرتر، اصلا، اۉکسیمس ایدی. اۉزیمگه هیچ بیر قاچیش یۉلینی تاپمه‌یمن. آتم‌نینگ اۉرتاقلری:

- اونگه دوتارنی اۉرگتینگ استاذ، - دېییشردی.

آتم کوی-قۋشیقلرینی اجرا قیلیشگه چاغله‌نرکن، دوتارینی قۋلتیغیگه آلیب، تارلرینی قیزیته‌یاتیب، کولگیچ بیلن:

- بو دوتاردن مېن نیمه کۋردیم که اۋغلیم بیر نرسه کۋرسین! - دېردی.

مېن آتم‌نینگ فقط دوتاریدن نالیشینی یاقتیرر اېدیم. کاشکی، دوتارینی اولاقتیریب، باشقه بیر ایش کېیتیدن توشسه‌یدی آتم. شو کاووش تیکیش یخشی اېمسمیدی؟ آنم ایتگنی‌دېك، همّه ایشلر ایزیگه توشیب، مېن هم صالح فرزند بۋلرمیدیم. کاووش تیکیشنی اۋرگنرمی اېدیم؟ کۋچه-بازار باله‌لری مېنی قیتیب تیلگه آلمسمیدیلر. مېنی اونیتیشرمیدیلر. آتمنی هم اېسلریدن چیقریشرمیدیلر. کېین مېندېك، قالاق باله چقّان بیر آدمگه ایلنرمیدیم. کېله‌جکده نان گدایی بۋلمه‌ی، زاره،آته-آنم‌نینگ حقیده‌گی قیغولری بیترمیدی. اېسیمنی بیله‌من که، اوییمیزده شو دوتار، کۋچه‌میزده صمد. هر گل آتم‌نینگ دوتارینی اوییمیز دیواریده آسیغلیق کۋررکنمن، بو دوتار، آته-آنم دنیاگه کېلمسدن آلدین هم شو جایده تورگن بۋلسه کېره‌ك، - دېب اۋیلردیم. اونگه، چراغ یاغدوسیده یولدوزچه‌لری یلتیلّب، کۋز قیمتیب پارلب توروچی چیرایلی قیزیل قۋنغیر بخملدن پوش اېتب تیکیلگن اېدی.

اگرچه، بو بخمل‌نینگ میتّی-میتّی یولدوزچه‌لرینی یاقتیرمسدیم، بیراق، چراغ نورلریده یولدوزچه‌لری یلتیلّب تورگووچی شو بخمل قنده‌ی‌دیر،

بیرینچی کونلرده ابیسمگه کېلگنچه یوره‌گیمگه حلاوت بغیشلردی. اونی تماشا قیلیش نېگه‌دیر یوره‌گیم کوچسیز تېپر ابدی.

امّا، کېینراق وضعیتیم ینه-ده اۆزگریب کېتدی. وقت اۆتیب، چراقلر، قیزیل قۆتغیر رنگلی اۆشه بخمل و اونینگ کیچیک-کیچیک یولدوزچه‌لری مېنگه اۆزگچه بیر حالت بغیشلردی. امّا، مېنی حیرتلنتیرووچی بو حالت قنده‌ی‌دیر قیزیق، قیناق و یاقیملی جلوه‌لنه‌دی. شیرین بیر حالت، بیر تینچلیک، کۆنگیلنی اۆزیگه تارتووچی فضا، شیرین خاطرجمعلیک، بیر خیالسیزلیک، لذّت‌بخش بیر آسوده‌لیک، ایسّیققینه احساسدن باشقه نرسه‌نی اوندن توشنیب بۆلمسدی. هر گل کۆزلریم تارنینگ بخمل پوشیگه توشگنده، بیرگینه لحظه بۆلسین، شو قیسقه مدتلی حالت مېنده اویغانردی. شو قیزیل قۆنغیر بخمل و اونینگ میتّی-میتّی، شوخ یولدوزچه‌لرینی کۆرگنده، ایچیمده چقماق چقیلردی؛ یشین بۆلردی-یو، تېز اۆچردی.

کېین بۆلسه، اویلنتیریش مجلسلری، تۆیخانه‌لر، چراغلر، کۆزنی قَمیشتیروچی گَیس یاروغی، کۆنگلنی سیقه‌دیگن پیلته چراغ و الیکَینلر نورلری کۆز اۆنگیمده پیدا بۆلردی. اویله‌نیش کېچه‌لری و تۆیلر ابیسمگه توشر ابدی. اونده‌گی عیال و ابرککلرنینگ ایری-ایری ییغین-دوره‌لری، خاتین-قیزلر دوره‌سی، کوی-قۆشیقلر تۆلقینی ایچیده بۆلیش؛ رنگلر، عطرلر، گولاباتوندن تیکیلگن کویلکلر، پسته رنگ بخمل کییملر و قاره‌متیر بخمللر، آق توسلی چادره‌لر، هوا رنگ گاج، تیرناقده‌ی زر قۆندیریلگن

کییملر، باشدن آخریگچه مونچاق اۉرنتیلگن چیلیملر و حلقه‌لنیب هواگه تۉلغنه تورگن تمَه‌کی توتونلری، قیزچه‌لرنینگ قیزیل یناقلری، باله‌کَی‌لرنینگ خامکی‌دن تیکیلگن یاقه‌لری، خینه‌گه بۉرکلگن قۉللر؛ تورلی-تومن عطرلر، گلاب، جییده، سنبل عطرلری، قیزرتیروچی، آقرتیروچی اۉپاری عطرلر، ساچ مایی، قۉللر تۉله بیلک‌اوزیکلر، رنگمه-رنگ شیشه بیلک‌اوزیکلر، آلتین-کوموشدن یسلگن تونیس-تونیس بیلک‌اوزیکلرنینگ شره‌نگ-شورونگلری آدمزادنی تیتره‌تیب یوباررردی. خورسندچیلیک کیچه‌لری، شوق و ذوققه تۉله تونلر، ینگی الچه، پالاو تۉره‌گه باریش اوچون کییله‌دیگن غَروی ینگی جیلکلر. تۉق یشیل رنگلی پیلته بخمل و گوپیّچه‌لر، ایپک سلّه‌لر، بخمل‌سیمان یولدوزلی تۉنلرنی کۉریب، گویا، بو دنیاده هیچ غم-تشویش بۉلمس و بۉلیشی هم ممکن ایمس دیگن تصور توغدیرردی کیشیده. عیاللرنینگ بقیر-چقیرلری، جوانلرنینگ کولگوسی و مستانه تاووشلری، تشقی حولیده‌گی ایرککک و اۉسمیر باله‌لرنینگ قیی-چوولری؛ صفه اوزره و قۉشخانه[۳]لرده جۉشقین شادلیک و خورسندچیلیک حکمران ایدی. باشقه یاقده، سریق سمواردن سامان‌نینگ اوشّاغیگه اۉخشه‌گن اوچقونلر هواگه کۉتریلیب، آلاو یالقینلریدن قاچه‌یاتگن کپه‌لکچه‌لرگه اۉخشب اوچیب توشر و یولدوزچه‌لردیک قارانعی تونده غایب بۉلیشردی. مینینگ تینگقورلریم خیمچه‌لرنی سموار آتشدانیگه سوقیب، یاریغینی هواگه اۉینه‌تیشردی.

---

[۳] قۉشخانه: مهمانخانه.

اولردن قارانغی تونده قنده‌ی‌دیر نقشلی چیزیقلر پیدا بۆلر و بو قیشگی آلاو اۆیینی مېنگه یاقر اېدی. کته‌لر اولرنی هیده‌شیب:

- اۆت اوینی قیلمنگلر باله‌لر! اۆت بیلن اۆینه‌شیب بۆلمه‌یدی. - دېردیلر.

و ینه بیراوی:

- اولرده حاضردن آتش‌بازلیک دغدغه‌سی توغیلگن، زۆرینی کۆرمه‌گنلر-ده!

باله‌لرنینگ بو اۆیینلریدن خۆشیم کېلردی. اولر اۆیینلرینی دوام بېریشلرینی دلدن خواهلردیم. اولرنینگ آلاو اۆیینلری کۆزیمگه قیزیق کۆرینر اېدی. بوندن یاقیملی بیر حالتنی حس قیله‌من. آتم‌نینگ دوتاری‌نینگ جلدیده‌گی میتی-میتی یولدوزچه‌لر اېسیمگه توشه‌دی. مېن هم اولرگه اۆخشب اۆت بیلن اۆینشگیم کېله‌دی. بیراق، آتمدن قۆرقه‌من. مېنینگ قالاقلیگیمگه ینه بیر گپ آرتردی؛ کۆنگلیم‌نینگ مونگلی آسمانیگه ینه بیر آسمان توشر اېدی.

بونده‌ی کېچه‌لرده هر یاقدن شادیانه آوازلر ینگرر اېدی؛ برِینجدن یسلگن سموارلرنینگ بیقیردب قینه‌شی، چای ایسی، توتونلر هیدی، گلابگه باتیریلگن بادام و مغیزلی نقللر هیدی؛ هۆل یاغاچ‌نینگ توتونی بیر یاقده، باشقه یانده یریم کویگن یاغاچلر اۆچاقلرده چیسیرلب یانردی. شو پیت باله‌لر گۆجوم[٤] اۆینه‌شه‌دی. قیزچه‌لر هم قۆل بېریشیب، اېوریلیشیب قۆشیق

[٤] گۆجوم: یشین-یشین اۆیینی.

ایتر ایدیلر. باشقه بیر حاولی چیتیده قیزلرنینگ اۉیین-کولگیلری بۉلیب توریبدی. بیری اۉینب چرچه‌سه، ایکّینچیسی‌نینگ قۉلیدن میدانگه تارتیشردی. هیاهو سالیب مستانه کولیشلر، چَپک چلیشلر، نازله‌نیشلر، «یۉق ،یۉق، مین بیلمه‌یمن» - دییشلر، افتیدن، اۉیننی بیلمسلیک و یالغاندن اویه‌لیشلر، یوره‌گیده اۉیینگه توشیب، ینه بیر قیامت قیلیشلرچی، «مین بیلمه‌یمن، امّا، تارتینگ قۉلیمدن، میدانگه تارتینگ مینی، رقص قیلیشگه اونده‌نگ تاکه اۉیینگه توشه‌ی» - دییشردی اولر؛ امّا، شرم و حیا، بیر لحظه‌دن سۉنگ، جولان اوریب اویینگه توشر، میداننی ترک قیلمسدن، باشقه‌لرگه نوبت بیرمه‌ی بیر تیپیب زلفینی یاییب اوینر ایدی بیر هم. بیلک‌اوزیکلرنینگ شره‌نگ-شورونگلری؛ ایلکه سیلکیتیشلر، قۉللرنی هر یان تشلب، ایلکه قاقیشلر، چیلدیرمه[5] صدالری آستیده هی-هی دیگن آوازلر و سیوگی قۉشیقلری ینگره‌ب توررردی.

هر کون تۉی ایمس، هر کون اۉیلنیش تۉیی ایمس دیگن معناده، مجلسنی قیزیتیشده هیچ کیم باشقه‌سیدن آرقه‌ده قالیشنی ایسته‌مسدی. ایش قیلیش، قالین تۉقیش، غم-قیغو، بوزاغ و پاده باقش؛ نان پیشیریش و تپّی یاپیش محنتیدین ادا بۉلدیک-و دیشلرنی ایتمه‌یسیزمی؟ هر کون بونقه ایرکینلیکنی کۉرمه‌یسن. کولگین، های-هوی کۉتریب رقصگه توش. حیات‌نینگ تورگن-بیتگنی غم-تشویش و بیتمس بیر درد و بلا ایکن. توشکونلیکلردن،

---

[5] چیلدیرمه: دف.

کۆنگیل غم و غصّەلریدن قوتیلیش، شادلیك و خورسندچیلیك لحظەلری هر کون قچان میسّر بۆلگەی؟

باشقه بیر دورەده ییگیتلر کورەشگه توشیب آلیشماقده ایدیلر. ینه بیر دورەده کیم‌دیر قۆلتیق طبلەنی چلیب قۆشیق ایتردی. ینه کیم‌دیر تال چلیب اونگه همراەلیك قیلەدی. قالگنلر بۆلسه هاووچ قاقیشیب کولیشردی. چَپك چلیشدن قۆللر شیشیب قیزیگن، هیچ کیم آغریق نیمەلیگینی بیلمەیدی؛ قۆللری شیشگنینی هم سېزمەیدی. آدملر غمنی اویَلتیریب قۆیگن زمانلر ایدی. حیات غم-غصەلری تنەدن قویگن آنلر؛ انسانلر حیات ظلمیدن فارغ ایدیلر.

دملنگن پالاولردن زیره هیدی انقیب، کۆککه کۆتریلەدی. کیم‌دیر: «چالغو اسبابلرینی ییغینگلر ییگیتلر؛ اېندی سازلر قولاققه یاقمەیدی؛ حاضر آفتابه و لگن سازی ینگرەیدی!» - دېگیچ ایدی. آفتابەلرنینگ تقیر-توقیلّشی باشلنیب کېتردی؛ کیملرنینگ‌دیر اېلکەسیده مهمانلر قۆلینی یوودیریش اوچون تازه و آپّاق ساچیقلر؛ بو یاقی دسترخواننی یاییش و تیارگرلیکلر کۆریلماقده ایدی. همّه شاد، همّه اېرکین، هیچ کیمده غم-قیغو یۆقمی دېیسیزمی؟ بالەکَی‌لرنینگ اۆیین-کولگولریگه بیراو تۆسقینلیك قیلمسدی. گودکلرنینگ اوینشیگه هیچ کیم تۆسقیلیك قیلمەیدی.

مېن اېسه، اې خداییم کاشکی هرکون تۆی-تماشا، رقص، شوخلیك، کولگو-چَپك بۆلسەیدی، مېنی بیراو مسخره قیلمسەیدی، دېیمن. مېنی

«دنبوره‌چی‌نینگ اۉغلی، لۉلی‌بچه»؛ صمدنی «صمد تېلبه» - دېب ایتمسه‌لر ایدی، دېیمن.

اۉشه پیتلر صمد یوک تَشیب، محنت قیلیب یوریبدی. او اخلت ایلتماقده، چیقیندی و سوپورینديلرنی تشقریگه تَشیب چیقماقده ایدی.

کیم‌دیر:

- بۉله قال صمد جان! منه بو زنبرنی هم آلیب باریب بۉشه‌تیب کېل! بۉله قال صمد جان! بالته‌نی آلیب یاغاچلرنی یار! صمد جان برکه تاپ! منه بیرته ایش قالدی، ثوابیگه قاله‌سن، - دېردی.

صمد قارانغیده تلپینه‌دی. یۉق دېمه‌یدی. خاموش ایدی. چېکّه-چېکّه‌لرده، حیات‌نینگ قارانغی چېکّه‌لریده باشقه‌لرنینگ خورسندچیلیگیگه اۉزینی شریک بیلیب یشه‌یدی.

برچه خورسند، برچه ایرکین، حتّا، صمد اۉشه اچّیق گپینی اونیتیب قۉیگن. گویا هیچ کیمده غم-قیغو یۉق. یاکه، بیر کېچه بۉلسین کته و کېچیک، یاش و قری، عیال و ایرکک، تېلبه و عقللی‌لر تیریکچیلیک تشویشلرینی بیر یاققه سوریب قۉییش مقصدیده قۉلنی قۉلگه بېریشگن. حیات تشویشلرینی-کو، اداغی یۉق. گویا، همّه خورسنددېک. کته-کېچیک، یاش و قری، ایرکک-عیال، عاقل و دیوانه، برچه قۉلنی قۉلگه بېریب حتّا بیر کېچه بۉلسین همّه حیات تشویشلرینی اونوتیب، بیر یاققه سوریب

قؤیماقچی ایدیلر. حیات قیغولری و ستمگر روزگارنینگ پایانی یؤق. برچه آدملر شادلیک و خورسندچیلیکنی حتا غصّه‌لری و تاش‌بغیر روزگار ستمیگه بیراق قیلیب کؤتریب چیقیشگه قرار قیلگن ایدیلر. چالغووچیلر مجلسلرنینگ گلی ایدیلر. آدملر سازنده‌لر و میدانگه کیلیب رقصگه توشگنلر اوستیدن ساچه‌له و پول ساچیشر ایدیلر.

بو کیچه صمد باشقه بیر آدم بؤلگنینی کؤره‌من. صمد مطیع و اطاعتکار، چقّان، هر قچانگیدن کؤره، چرچمه‌مسراق بؤله‌یاتگن ایدی بو کیچه. اونی بیکارده دیوانه دیییشردی، تنگریگه آنت ایچیب ایته‌من که صمدچه‌لیک یخشی آدم بو دنیاده تاپیلمسدی. یشه صمد، یشه‌ی بیر! صمدنی آلقیشلشسه خورسند بؤله‌من، خودّی مینی سییله‌گندیک جان و دلیمدن سیوینیب کیتردیم.

امّا، کته مهمانخانه‌لرده کته‌لر اؤزگه کیفیتده ایدیلر؛ گَیس چراغلری، تؤشکلر اوستیده مهمانخانه بؤیلب اؤتیریشردی. چاینکلر دم‌بدم تؤلدیریلر و بؤشه‌تیلر ایدی. او جای باشقه ییرلرگه قره‌گنده گَوجومراق ایدی. او ییرده اؤزگچه هوا حکران ایدی. سلماقلی فضا، بی‌غبار و اؤزگچه فضا. آتم دوتارینی قؤلتیقلب، مجلس تؤریده اؤتیرر، دوتار چلیب گورکیره‌گن آوازی بیلن اشوله ایتر ایدی. مقام ایته‌دی، نوايي، فضولي، جامي، حافظ و رودکي‌دن اؤقیب طوفان قیرلر ایدی. گَیس چراغی نورلری آستیده آتم‌نینگ قیزیل قؤنغیر بخمل پوشلی دوتاری کیلینگه اؤخشب، یانیده

تورردی. آتم مجلس‌نینگ شاهی ایدی، او دنیا سلطانیگه اؤخشر، مجلسده‌گیلر ایسه اونگه باش ایگگنچه تینچ، ساکت و اطاعتکار بؤلیب اؤتیریشردی. بیر یانیده مین اؤتیرردیم. ینه بیر تامانیده تؤق قیزیل رنگلی کیلینچکدیک دوتاری‌نینگ میتّی-میتّی یولدوزچه‌لری کؤز قیمتیب توره‌دی.

آتم دوتار چلیب قؤشیق کویله‌یاتگنده، هیچ کیم لام-میم دییه آلمسدی. هیچ کیم بلند آوازده سؤزله‌مسدی. ضرورت بؤلگن وقتده، اؤز سؤزلرینی هیچ کیمگه سیزدیرمسدن سیکین ایگیلیشیب-بوکیلیشیب بیر-بیریگه ییتکیزیشردی تمام. حتّا، پیاله و چینّی چاینکلرنینگ آوازلری-ده ایشیتیلمسدی. کوتیلمه‌گن بلند آواز ایشیتیلسه-یو، اؤشه لحظه آتم اونی اؤزیگه و صنعتیگه نسبتاً بی‌پسندلیک بیلیب، یاقتیرمه‌ی، دوتارینی بخمل پوشگه سالیب، اؤغیلچه‌سی‌نینگ قؤلیدن اوشلب پریشانلیک بیلن: «یور اؤغلیم کیتدیک، بولر بیزنینگ قدریمیزنی بیلمه‌یدی»، -دییشی هیچ گپ ایمسدی.

ایشیتیشیمچه، آدملر آتم حقیده: «جوده حساس و طبعی نازک ایدی. اَینیب قالسه، هیچ کیمگه پروا قیلمسدی. اچّیق قیلیب کیتیب قالردی. بیر لک بیرسنگیز هم تورمسدی. یؤلیدن قیتمسدی. آش و سووینگه قؤل هم تیگیزمسدی. او بیلن احتیاط قیلیب معامله‌ده بؤلیش کیره‌ک. مقامچیلر بیر

آز جینّی صفت بۋلیشه‌دی. اولر همّه بیلن حسابلشه‌دی. بیراق، هیچ کیمیگه پروا قیلمس پیتلری هم بۋله‌دی»، -دېییشردی.

آتم حقیده غایبانه ایتیلگن بو گپلرنی اېشیتیب، سېوینیب کېتردیم.

صمدنی اۋیلب قاله‌من. او حقده هم آدملر گپ قاتیشه‌دی: «رایی توتسه بېریلیب ایشله‌گنیدن حیران قالردینگیز. بیر پسده باغده‌ی قیلیب حاولینگیزنی تاب-تازه قیلیب قۋیردی. بیرار گپ یاقمه‌ی قالیب، مزاجی چَتاق بۋلسه بیر لک بېرسنگیز هم اونی اۋز حالیگه کېلتیریب بۋلمسدی. شونده اونی جنّی صمد دېسه بۋلردی».

شو گپلرنی اېشیتیب، آتمدن هم خوشیم کېله‌دی، صمددن هم. ایکّاویگه نسبتاً هم یوره‌گیمده قنده‌ی‌دیر مهر اویغانردی.

آتم دوتار چله‌دی، یانیب کوییب اشوله ایته‌دی. هر بیر غزلنی ایتیب بۋلگچ، تېرگه باتردی، آلمه گللی رومالچه‌سینی چۋنتگیدن چیقریب یوزی و منگله‌یینی سییریب آلردی. چَپک چلیب قۋشیق تینگله‌یاتگنلرنینگ یامغیردېک یاغیله‌یاتگن آلقیش و تحسینیدن قیته جۋشیب کېتردی آتم، یوز برگلی گل سینگری کورتک آتیب، ینه‌-ده یشنب کېتردی. بیراو:

- یوره‌ک غملرینی یوودینگیز، یوزگه کیرینگ کمال اکه! - دېردی آتمگه.

و باشقه بیراو :

- خدایم سیزنی باشیمیزدن کم قیلمه‌سین کمال اکه! خدا حقی کمال قیله‌سیز، کمال اکه، - دېیه قیچقیره‌دی. مېن اېسه حیران‌من. آتم هر بیر غزلنی ایتیب بۋلگونچه، خوناب بۋلیب کېتیشیدن حیران‌من. بیر عالم درد و محنت چېکیشی، داد-وای سالیشیگه حیران قالردیم. خیالیمده آتم یوره‌ك تگیدین داد سالماقده اېدی. یوره‌ك هاووچلب محنت و عذاب بیلن ناله و فغان چیقرردی.

دردی آغیرلیگیدن داد ساله‌یپدی آتم، دېب اۋیلردیم مېن اۋشه پیتلری. دوتار سېسی آتم‌نینگ کویلریگه قۋشیلیب کېتر، بو کوی ناله‌لریده قنده‌ی‌دیر درد یشیرینگده‌ی اېدی نظریمده. بو آهنگلر قنده‌ی قیلیب کیشیلرنینگ یوره‌گیدن غم-قیغولرینی اریتیشی ممکن؟ نېگه آتم مونچه‌لر یانیب، کوییب قۋشیق ایتماقده؟ نېگه آدملر آتم‌نینگ بو نالیشیدین لذّتلنه‌دیلر؟ نېگه آدملر مونچه‌لر جیم-ساکن؟ شو سواللر ایچیمدن اۋته‌دی. بو لحظه‌لر همّه باش قیمیرله‌تیشر آتم‌نینگ شیره‌لی، مونگلی آوازی و دوتارنینگ ناله‌لریگه قولاق آسیشه‌دیلر. دوتار ناله‌لریگه جۋر آتم‌نینگ آوازی گاه اَوجیگه کۋتریلب، گاه سېکن-سېکین پستلب کېته‌دی. بعضیلر آتمگه هنگ-منگ بۋلیب قره‌شردی. آتمگه، اونینگ دوتاریگه، سحرلی برماقلریگه حیرت بیلن قالر اېدیلر. ایریملرنینگ باش اېگیشلرینی کۋریب، اولر ییغلشه‌یپتدیمی، دېب اۋیلب قاله‌من. بعضاً، آتم‌نینگ دوتاری‌نینگ ناله‌لری‌نینگ اوج پلّه‌لریده، قیسقه تنفّس پیتلری مجلسده‌گیلرنینگ دردلی: «هی-هی، بَی-بَی، آه‌چېکیشلر، وای-وای قایل اکه»، - دېگن صدالری

قولاققه ایشیتیلردی. بو دقیقه‌لرده، مجلسده‌گیلردن ایریملری گویا، اوزاق ییللردن بو یان کۉنگیللریده، اولکن درد آلاوی یانه‌یاتگندیک، کودیرگووچی آه چیکر ایدیلر. شونقه‌نگی کۉکسیدن اۉتلی آه تارتیشر ایدیلر که، گویا، ییللر دوامیده یوره‌کلری کته قیغو آلاویده یانگندیک. غم-قیغو اولرنینگ یوره‌ک توبیگه باریب یېتگندیک آه چیکه‌دیلر. نیمه بۉلگن اۉزی؟ اولر خودّی، اۉزلری‌نینگ اینگ یقین و قیمتلی نرسه‌لرینی یۉقاتگندیک، یاکه، اولر قۉلدن بای بیریلگن شکوهلی اۉتمیشدن اجره‌لیب، بیردن-بیر خاطره‌لر یادیده ماتم توته‌یاتگدیک ایدیلر. شونینگ اوچون افسوسلنیب «هی-هی» - دیییشدن اۉزگه سۉز تیللریگه کیلمسدی، دیه بیلمس ایدیلر هم. ایته‌آلمسلیگی‌نینگ سببی کیله‌جکدن؛ صمد دیوانه‌نینگ «بوندن یامانراغیدن اسره‌سین» - دیب ایتگنی، آتم‌نینگ مینگه توشونتیرگن قۉرقینچ و اضطرابلری؛ قاره دیوگه اۉخشب برچه‌نی یوتیشگه آغیز آچیب یاتگن قۉرقینچلی روزگار و کیله‌جک رنج و عذابیگه توشیب، حسرتلی آه و ناله قیلیشه‌دیر. اولر گویا، اوروشده توتقون آلینگن اسیرلردیک، قماقخانه‌ده دیقّه نفس بۉلگندیلر. آتم‌نینگ دوتارنینگ ناله‌لری توتقونلیکده‌گی مخلصلرنینگ کۉنگللریده‌گی غم وغصّه‌لرینی بیر آز یینگیلّه‌تردی. اۉشه لحظه‌لر همّه نرسه خلاصه‌لنیب، کیچیکلشیب، قیسیلیب قالردی. کوی اَوجیده دوتاری‌نینگ تار پرده‌لریده یۉقاری-قوییی‌لب توریشی آتم‌نینگ آوازیگه جۉر بۉلیب، سیسیگه توشینیلمس شکوهلیک بخش ایتیب توره‌دی.

بو آنلرده برچه مجلسده‌گی یاشلر، آقساقال کېکسه‌لر یشیرینچه ییغلشه‌دی، - دېگن گپلر خیالیمدن کېچه‌دی. آدملرنینگ قۉلیدن هیچ ایش کېلمس. همّه نرسه‌نی برباد قیلگن خوفلی بیر سیل کېلگنده‌ی؛ همّه نرسه‌نی برباد قیله‌دی و بوندن هم قۉرقینچلیراق، ویران قیلووچی ینه بیر سیل هلی یۉلده.

اېرته همه‌نی دارگه آسه‌دیلر. بیراو هیچ نرسه قیله آلمه‌یدی؛ بیز اۉز دوریمیزنینگ محکوملریمیز؛ سیل محکوملری، یۉلده‌گی سیل‌نینگ آلدیده آیاق- قۉللری بایلنگن محکوملریمیز. حکم فرمانلری آلدیندن چیقریب قۉییلگن؛ همّه نرسه برباد کېتدی و برباد کېته‌جکدیر.

آلدینی آلیب بۉلمه‌یدی. قنده‌ی گپلر، نیمه‌لر یوز بېریب، ینه و نیمه بۉلگوسیدیر؟ همّه صمدنینگ اۉشه گپلرینی اۉیلمه‌یپدیمی؟ بیلمه‌دیم. آتم اجرا قیله‌یاتگن آهنگدن کېین، قووناق مجلس ماتمگه ایلنمسه-یه؛ همّه بلند آوازده تۉستدن هور-هورلب ییغلب یوبارسه کېره‌ک دېر اېدیم. تۉغریسینی ایته‌ی بو آنلردن قۉرقه‌من. خیالیمده آتم اۉز اۉتیرگن جاییدن و مېندن اوزاقلشه‌یاگنده‌ی اېدی. آدملر نېچه لحظه‌دن سۉنگ ییغله‌گنچه، تېلبه ینگلیغ همه نرسه‌نی ترک قیله‌یاتگنده‌ی خیالیمده.آدملر بو تاپده کۉنگیلده‌گی سودا و غملر شدتیدن، چۉل و بیابانلرگه باش اوریب، ترک دنیا قیلگوسیدیر، دېب اۉیله‌یمن.آتم‌نینگ آوازی، دوتار صدالری، اۉقیه‌یاتگن شعرلر بری بیر باشدن شکوه و شکایتگه ایلنگن اېدی. فریاد و ناله اېدی. اولرنینگ بَری خیالیمده اۉز معشوقه‌سینی قۉلدن بېرگن عاشقلرگه

مېنگزر اېدی؛ یعنی عشق یۆلیده مغلوب بۆلیب، مشترک درددن عذاب چېکر اېدی اولر؛ جفاکار و ستمگر دوستلرنینگ جبر و جفاسیدن همّه‌نینگ یوره‌کلری توگون-توگون اېدی. آتم اۆقی‌یاتگن شعرلر شو معنالرنی انگلتیب توررد‌ی. همه آدملر خیالیمده مغلوبیتگه اوچره‌ب، کۆنگیللری درد و غمدن لیق تۆلگن. آتم‌نینگ صداسی، دوتار سېسی، قۆشیق بۆلیب ینگره‌یاتگن شعرلر آدملرنینگ داغلی یوره‌گیده توگون-توگون بۆلیب یاتگن دردلرنی اۆکسیتیش اوچون آچیلگن تېشیکلر اېدی. مېن هم نیمه‌گه، نیمه‌دن‌لیگینی بیلمه‌سم-ده، چوقور اۆی و فکرگه تاله‌من.

آدم بیر کون اۆله‌دی، همّه بو نیادن کېتگوسیدیر. حیات‌نینگ سۆنگّی اۆلیم‌دیر. کېله‌جگیمیز قارانغی؛ همّه یامان و قارانغی کېله‌جدن خواطرده. آتم هم کېله‌جکدن تشویشده. مېنی شونچه‌لر کېله‌جکدن قۆرقیتدیلر که، حتّا، کېله‌جک تامان بیر قدم هم آلغه آدیملشگه یوره‌گیم بېتله‌مه‌یدی. آدملر بَری کېله‌جکدن قۆرقیشه‌دی. مېن یالغیزمن، صمد تۆغری ایته‌دی. هلی قه‌یېرده؟ بوندن بدتریدن اسره‌سین، توبه! بوندن یامانراغیدن سقله‌سین. یوره‌گیم تۆلیب ییغله‌گیم کېلدی. آتم‌نینگ یانیدن توریب قاچیب کېتگیم کېلدی. کېته‌ی، کېته‌ی ،کېته‌یین اۆزیم بیلمه‌گن تامانلرگه قره‌ب کېته‌ی!

آتم توتاقیب، یانیب کویله‌یاتگن شونده‌ی بیر کېچه‌ده، کیم‌نینگ‌دیر هونگ-هونگ ییغلشلری خانه‌نی تیتره‌تیب یوباردی. مهمانخانه دهلیزیده زار ییغله‌یاتگن اېرکک کیشی‌نینگ سېسی اېدی بو. اونی ایکّی کیشی

سودره‌ب تشقریگه آلیب چیقیب کېتیشدی. کېنراق او آدم صمد دیوانه ایدی، دېدیلر.

***

کېین، کېینچه‌لیک مېنینگ هم قیغو-غصّه‌لریم دنیاسی اۉزگچه توس آلدی. جوده هم سادّه و آسانگینه اۉزگردی. مثلاً، ییغله‌یاتگن و کۉچه‌گه آلیب کېتیلگن آدم کیم ایدی؟ - دیب سۉره‌سه، «هی! هیچ گپ ایمسدی، صمد دیوانه ایدی، - دیب ساووق و جوده عادّی جواب قیلگنلریدیک. شونگه اۉخشب مېنینگ هم دنیام اۉزگریب کېتدی. بیلمه‌دیم قنده‌ی قیلیب؟! نیمه‌گه و قچان؟ بیر سِرلی کۉلکه[۶] غم-قیغولری دنیاسیده، آته-باباسی‌نینگ باغیده سَیر ایته‌یاتگندیک کېزر ایدی.

آیگه اۉخشه‌گن سایه. اونینگ یوزلرینی آی‌نینگ خیره رنگلری آستیده، بیرگینه لحظه کۉردیم و تَنیی آلمه‌دیم. او قنده‌ی قیلیب مېنینگ غم-غصّه‌لریم دنیاسیگه کیریب قالگنیگه اۉزیم هم حیران‌من. اۉشه پیت خبر بۉلدیم که، ایش ایشدن،گپ گپدن اۉتگن ایدی.

بو بیلن کیچیک‌کینه غملی دنیامگه قۉشیمچه غم آرتدیردیم. مېنینگ ججّی‌گینه و توشوکونلی رویا و خیاللریم دنیاسیگه قنده‌ی‌دیر بیر کیشی کیریب آلدی. او یوره‌گیمگه اۉزیدن شونده‌یین بیر یاره ایزی قالدیردی که،

---

[۶]کۉلکه: سایه.

خیالیم اونینگ خاطره‌سی‌سیز، بیر لحظه بۋلسین سَیر و سفرگه چیقیب، شو بیر یوتوم قیغوسینی تاماغیدن تینچ اۋتکزه آلمسدی. قمر غم و غصّه‌دن تۋله دنیامگه کیریب آلگنینی کۋردیم.

هرچند قمرنینگ اۋشه ییللری «سازنده‌نینگ باله‌سی، سازنده‌نینگ باله‌سی» - دېگن گپلری آلدیندن دلیمنی تیلکه-پاره قیلگندی؛ بیراق، خالم‌نینگ قیزی قمر تیلیدن بو سۋزلرنی اېشیتیش مېن اوچون بو قدر آغیر و اچّیق، دېب اۋیلمه‌گندیم. قمر تیلیدن بو جمله‌نی اېشیتیش کیچیک دنیامنی تیتره‌تگنینی توشونمه‌ی قالدیم. کېینچه‌لیک احساس قیلردیم که، قمرنینگ بو گپلری، مېنی آتم‌نینگ دوتاری‌نینگ توشینیلمس، تیلسیز ناله‌لری توبیگه؛ شعرلر، یانیش و کوییشدن تۋله شکوه‌لری قعریگه؛ دردلر توبیگه اولاقتیردی. اونینگ بو سۋزلری ینه اۋشه کویلری، شعرلر و دوتار صدالرینی تینگلب، اۋی ایله، معلوم یورتگه کېته‌یاتگنلر غصّه‌لری ایچ-ایچیگه هیده‌ب یوبارر اېدی مېنی. اۋزیمنی آتم‌نینگ مونگلی ناله‌لر، دوتار و قۋشیقلری قعریده یشه‌یاتگنده‌ی حس قیلدیم. اېندی تېوره‌ک-تاشیمده‌گی دنیا، اونینگ نرسه‌لری و آدملر، یاروغلیک و تاووشلری مېن اوچون باشقچه معنا کسب قیلردی. باشقه بیر دنیاگه کیریب قاله‌من؛ مېنگه او دنیانینگ همّه نرسه‌سی قیزیق، حرارتلی و معنالی اېدی. مېن اوچون همّه نرسه بار اېدی بو یېرده. همّه نرسه‌نینگ بیر معناسی بار؛ مېن هم بو یېرده معنا کسب اېتگنمن. همّه نرسه‌گه اۋخشب، نگاه و قره‌شلریم آلدیده بوتون بارلیق اۋزگریب بارر اېدی. آغریقلی بۋلسه-ده، بیراق، بو بیر

یاقملی و سېوینگیدەی توغیلیش اېدی. تنمده یاییلیب یاتگن بورونگی توشکونلیك و بیهودەلیك یۉقالگندی. عاقبت قمرنینگ ایتگن اچّیق و جدّي گپنی حیاتیمده بوتونلەی اوشلب سېزدیم. آلدینگیدن کۉره کۉپراق اۉی و فکرگه توشدیم اۉشنده. اۉشه پیت خالمنینگ قیزی قمر مېن اوچون باشقه بیر آدم اېدی. اۉزگه موجودات بۉلیب قالدی. او مېنی هم اۉزیگه تارتەیاتگن سویوکلی بیر آدم، همده اونگه نسبتاً کۉنگلیمده نفرت و انتقام حسّی بار اېدی. شوندەی آدم که، مېنی اۉزیگه تارتر اېدی، اونی هم سېوەمن، همده ایچیمده اونگه نسبتاً نفرت و انتقام بار اېدی.

اۉشنده خیالیمده او بیلن سۉزلشیش، اوروشیش باشلنیب کېتدی. گاه یالغیزلیگیمده خیالچن بیر حالتده اونگه اچّیق و یامان سۉزلرنی ایتەمن؛ داد-وای قیلگودېك درجەده چیریلّەتیب ساچلریدەیدن تارتەمن. گاەده سېوگی سۉزلریدن ایتەمن؛ کۉنگلیم تۉلیب ییغلەگیم کېلەدی؛ مېنی آزار بېریشیدن قۉل تارت دېگیم کېلەدی اونگه. بیلمسدن، کۉچه بالەلری ایتیب یورگن گپلرنی مېنگه نسبتاً نېگه ایشلتگندی قمر؟ گاهده اونگه محبتلی سۉزلرنی ایتر اېدیم؛ یالباریب قمرگه یوزلنیب، مېنی قیینش پَییگه توشمەگین، دېب ایتیب ییغلەگیم کېلردی. او نیمەگه کۉچه بالەلری گپلرینی مېنگه ایتگنینی بیلمەدیم. خودّی، بو گپلرنی اوندن کوتەیاتگندەی. اوندن اېشیتدیم، اېشیتدیم و یېتّینچی قبت آسماندن یېرگه توشیب، تۉستدن اویغانیب کېتدیم. باشیمنی کۉتریب قرەسم، دنیا، تېوره گ-اطرافیم اۉزگه

بیر رنگده ایدی. کۉزلریمنی اوقه‌له‌دیم، کۉرگنلریم تۉغری چیقدی. هیجانلنیب، اې تنگریم! مېنگه نیمه بۉلدی؟ - دېدیم.

بیر ایرککنینگ آوازی آلیس-آلیس درّه‌لردن ایشتیله‌یاتگنده‌ی، او فریاد چېکماقده ایدی، تاووشلری تاغلر بغریده عکس صدا بۉلیب قیته‌یاتگنینی ایشیتیب قالدیم:

- هلی قیده‌سن؟ توبه بوندن یامانراغیدن اسره‌سین! ایتمبمی ایدیم اۉت بیلن اۉینشمه، دېب... بیر مرته آلاو... شو عشق بیر بار جانینگه یاپیشسه بارمی، تغین بیله‌سن تغین سېوگی نیمه‌لیگینی!...

***

بیز اۉتگن ییللری تېنگقورلر بیلن بیرگه اۉییندا‌ش ایدیک. بو واقعه شونده‌ی بیر پیتگه تۉغری کېلدی که، بیز قیتیب بیر-بیریمیز بیلن اۉینش حقوقیدن محروم قیلیندیک. شوندن کېین بیز باشقه‌لر آلدیده بیر-بیریمیزنی کۉرسک قاچه‌دیگن، یشینه‌دیگن بۉلدیک. اۉشه همّه حالتلر، آره‌میزده‌گی شرم-اویت تۉسیق بۉلیب تورگنیگه قره‌مه‌ی، ایشانیب بۉلمسدی که، اۉشه اچّیق و آغریقلی گپنی ایتیب، تۉستدن، بی‌سبب و اۉرینسیز مېنی آلیب یېرگه اورسه-یو، توپراققه تېنگ قیلیب تشلسه.

آلدینگی ییللری مېنگه بونقه‌نگی گپینی ایتسه درد قیلمسدی. کېنراق عقلی همّه نرسه‌گه یېته‌یاتگن پیتلری بو گپلرنی او ایتمس ایدی.

او مېنگه بو اچّیق و نفرتلی گپنی ایتگن پیتده، هوشیده‌میدی، یاکه، ایسیدن آزگنمی ایدی؟ یا اۉشنده کیم‌دیر اونینگ ایچیگه کیریب آلگنمیدی؟ شو گپنی ایتیب مېنی خفه قیلیشنی خواهله‌دیمی؟ بو بیلن آتم‌نینگ دوتاری‌نینگ دردلی ناله‌لری قعریگه هیده‌ماقچی بۉلدیمی مېنی؟ بوندن بدتریدن اسره‌سین، توبه!... صمد مېندن آلدین شو کولرنی باشدن کېچیرگنلردن ایمسمی؟ صمدنینگ حیاتی آدملر سوپوریندیلری آستیده چۉکیب، خاموش دنیاسی قنده‌ی‌دیر درد و غصّه‌لرنی اۉزیده یشیرمه‌گنمی؟

بیر کېچه‌سی، بیر تۉیده همّه آدملر حیات غصّه‌لرینی بیر یاققه سورویب قۉیگندیلر؛ تون فضاسی دملنگن گوروچ هیدی بیلن، توتون هیدی، جییده و گلاب عطرلری تره‌لماقده ایدی. هر یاقده یشیل و پسته‌رنگ بخمل تۉشکلر سالیگن؛ خینه قۉییلگن قۉللر و تورلی-تونیس شیشه بیلک‌اوزوکلر.

بیر کېچه‌سی باله‌لر بِرنجدن یسلگن سموار اطرافیده آلاو اۉیینی قیلیشردی؛ هر یاقده ساز، کوی، رقص، کوره‌ش، خورسندچیلیک و شادیانه حکم سورردی. آتم کته مهمانخانه‌ده، دوتار چلیب، کۉپچیلیککه یاقه‌یاتگن اۉشه اۉزی‌نینگ مشهور کویینی اجرا قیلر ایدی.

آتم شوکت بخارایي شعرینی نالیش قیلیب: «شانه جبر ارّه را از بهر گیسو می‌کشد (ارّه جبرینی تراق ساچینگ‌نینگ عشقیدن چېکر)نی کویلردی.

کیشی‌نینگ کیشیگه ایشی یۆق بیر کېچه ایدی. نازبو و اکّاسی گلی هیدلری قۆشنی حاولیدن بیزگه تامان تره‌لیب توررد‌ی. آتم‌نینگ یانیده بۆلیشده‌ی بیر کېچه ایچیمنی قیسیب کېتگن؛ قمرنی کۆره‌ی، دېب یوره‌گیم تلپینه‌یاتگن بیر کېچه ایدی. بهار،کپه‌لک، کۆکتلر هیدی تونگی هوانی مست قیلیب توریبدی. ینگره‌یاتگن دوتار ناله‌لری و آتم ایته‌یاتگن شعرلرنینگ نریگی تامانلریده نیمه خبر؟ - دېگن معناده آتم‌نینگ یانیدن، اونینگ بخمل پوشلی دوتاری یانیدن توردیم. بیلمه‌دیم نیمه بۆلدی-یو، اۆزیمنی حاولی چېتیده یریم یاریق، یریم قارانغی فضاده تاپدیم. بیر نرسه‌نی بهانه قیلیب، آنم‌نینگ یانیگه‌بارماقچی بۆلدیم شېکیللی. حولی چېکه‌سیده قیزه‌لاقلر یشین-یشین اۆینشه‌یاتگندی. قیزچه‌لردن بیری درختده آسیغلیق ارقانده یۆقاری-قویی اوچه‌یاتگندی. کویلگی‌نینگ رنگدار اېتگی ایلنه‌سیده‌گی یارقین میتّی-میتّی یولدوزچه‌لر، تۆیخانه‌نینگ گَیس چراقلری و آی نوری آستیده برق اوریب یلتیرر ایدی. قمر اۆشه ارغمچیده بهار کېچه‌لری‌نینگ تونگی موجلری و آی‌نینگ کوموش رنگ یالقینلری آره‌سیده اوچماقده ایدی. هر بیر اوچگنده هیجانلنیب سېوینگنیدن قیقیرلب فریاد کۆترر ایدی. قمر کییگن تۆق قیزیل بخمل کویله‌گی‌نینگ زرلی یولدوزچه‌لری چراق و آی یاریغیده کۆز قاقیب تورگنده‌ی تاولنه‌یاتگندی. بیرار نرسه بهانه قیلیشگه حاجت بۆلمه‌دی، عیاللر ییغینیگه آنم‌نینگ آلدیگه بارماقچی بۆلیب جاییمده توریب قالدیم. قمر مېنی کۆرگچه

ارقانده اوچیشگه دوام ایته‌ویردی. اۉنگ-سۉلیگه اوچه توریب، سېوینگنیدن قیچقیره‌دی. کوتیلمه‌گنده کوله‌یاتیب بلند آوازده:

- لۉلی‌بچه-لۉلی‌بچه، - دېیه قیچقیردی مېنگه.

قیزلر کولیشدی. خودّی، بیراو بالته بیلن باشیمگه اورگنده‌ی اۉرنیمده قاتیب قالدیم. خودّی، بلندلیکدن، قایه‌دن قولب توشگنده‌ی بۉله‌یازدیم. قیقیرلب کولیشلر چۉزیلیب کېتدی. بیر نېچه لحظه کۉزلریم هیچ نرسه‌نی کۉرمه‌دی. بونی ایشیتیشدن کۉره یېر یاریلیب یوتسه‌یدی مېنی. نیمه‌دیر دېماغیم کېره‌ك. فایده‌سیز بۉلسه هم بو گپیم باشقه‌لرگه جواب بۉلرمیدی. قمر آلگینچکدن توشیب، گَلنی باشقه‌سی آلدی. نېچه قدم مېنگه رۉپه‌ره کېلدی، اۉشه تابده آنم اۉرگتگن: «آتنگ سازنده اېمس، حافظ و صنعتکار» - دېگن گپینی ایتیشگه مجبور بۉلدیم.

بیر لحظه اۉتیب، گویا، مېنگه یوره‌گی کویگن بۉلیب، یاکه مېنی توشیندیمی، ایتگن گپیدن پشیمان بۉلدی. یاکه، قیلگن خطاسینی توزه‌تماقچی بۉلیب مېندن:

- سېن نېگه دوتار چېرتیشنی اۉرگنمه‌یسن، - دېب سۉره‌دی.

مېن اېسه جوابیگه:

- یاقتیرمه‌یمن، - دېدیم.

بیر آز محبتلی آهنگده:

- مېن یاقتیره‌من ، بیر کون اۆرگنه‌من ،- دېدی .
کیمدن اېشیتگنمی بیلمه‌یمن :
- قیزلر دوتارچی بۆله آلمه‌یدی ، - دېگن گپنی ایتدیم .
اۆشه لحظه نیمه کۆنگیلیدن اۆتگنینی بیلمه‌ی ، کولیب :
- سېن اۆرگن ، سېن ، - دېدی .
- خوشیم کېلمه‌یدی ،- دېب اۆشه جوابنی ینه تکرار قیلدیم .
- اۆزینگنی آس‌سنگ هم اۆرگنه آلمه‌یسن ،- دېیه بلند کولیب یوباردی .
- نېگه اېپله‌ی آلمه‌یمن ؟ - حیران قالدیم .
- چونکه ، سېن قالاق باله‌سن ، آتنگ شونده‌ی دېگن اېدی ، - ینه کولدی .

بو گپی قیلیچدېک یوره‌گیمگه کیریب کېتدی .

حیران ، ساکت و درمانده بیر احوالده یوزیگه باقدیم . او تیرجه‌ییب ،خودّی کۆنگلی ایسته‌گن بیر ایشنی بجرگن بۆلیب ، مېنگه تیکیلدی .

شو پیت کۆزلریمگه یاش حلقه‌لندی . «توبه ، بوندن بدتریدن اسره‌سین !» - دېب یورگن صمد دیوانه‌نی اېسلب قالدیم . شوندن کېین تونگی قصّه‌لریمیز اۆز پایانیگه یېتّی . یۆق ، قیدن هم ؟

بولر هلی قم اوچی ، داستان‌نینگ باشلنیشی اېدی .

شو کېچه‌دن کېین ، بیر گوشه‌گه باریب یوزمه-یوز بۆلیب ، ایتیب-اېشیتیشگه قیتیب وقت تاپه آلمه‌دیک . باشقه‌لرنینگ گپی ، عایله‌میز کته‌لری‌نینگ

اۋزلريگه ياقه‌ياتگن گپلرى، بيزنى تاباره اوزاقلشتيرردى؛ اوزاقلشيب بارررديك. بيز توشونيب يېتديك كه،ايكّيميز، بير كېچه‌ده توغيلگنميز، كته‌لريميز بيزنى اونشتيريب قۋييشگندى. بيز اۋغيرلنچى بير-بيريميزگه كۋز سالگنيميزنى كۋريشلرى بيلن‌آق، آنه‌لرنينگ گپ-سۋزلرى باشلنيب كېتردى. بيز اويتدن قيزيل-يشيل بۋليب، كۋزلردن غايب بۋليشيب قاچيب-قاچيب كېتر ايديك. امّا، قمر مېندن عذر سۋررميكن، دېگن كوننى دايم توته‌من. شوندن سۋنگ، آتم قۋشيق ايتيشگه باشلسه باشقه‌لرگه اۋخشب مېن هم خفه بۋليب كېته‌من و قمرنى اېسلب ييغلشنى ياقتيرگيم كېله‌دى. شونده‌ى قيليب اۋزيمنى مجلسده‌گى پريشان‌حاللرگه همدرد توتگيم كېله‌دى. مېن هم باشقه‌لرگه درداشمن، دېب اۋيلرديم. اۋزيمدن باشقه هيچ كيم توشنمه‌ياتگن بير آتشد يانماقده ايديم. كېينراق او هم آتم كويله‌ياتگن شعرنينگ آهنگ و صدالرينى حس قيليشينى خواهله‌ديم؛ اونده هم مېنگه اۋخشب، دوتار صدالرى و آتم ايتگن شعردن ايچيده دردلى، بيراق، هيجانلى و شيرين‌گينه كۋنگيل قۋييشدېك حالت و احساس توغيلسين، دېرديم. فقط شونده‌ى حالت و احساس توغيلگنده‌گينه مېنينگ دنيامگه كيرر، كۋنگيليم درد و غصّه‌لريگه آشنا بۋلر، اونگه نسبتاً دليمده اويغانگن حسلريمنى توشينر، سيوگيم‌نينگ قدرت و چېگره‌سينى بيلر دېب اۋيله‌يمن. مېن خياليمده هم اۋزيمنى آدم بۋليبمن، كۋكره‌گيمده بويوك بير درد يشيرينگن و بير معبود ياديده تون و كون كويه‌من، دېب احساس قيلرديم. دردلى بۋليش، كۋكره‌گيده كته سرّى

بۆلماق و اولکن درد ایگه‌سی بۆلیش، پریشان روح و سېوگیلی آدم بۆلیش و اولوغ آدمگه ایلنیش اوچون معیار بۆلرمیکن؟ مېن بیلمه‌یمن. اۆشه زمان شاید شونده‌ی فکرگه بارگندیرمن. کۆکره‌گیمده کته آغریق بار، باشقه‌لردن کم ایمسمن و حتّا، اۆزگه‌لردن اۆزیمنی یوقاریمن، دېب خیالده‌من. تاتلی‌گینه کۆنگیل بېریشم دنیاسینی کۆرسه ایدی. مېن ایریشگن مقام و مرتبه‌گه هیچ کیم ایریشه آلمه‌گن، دېب اۆیلردیم. مېن باشقه‌لرگه کۆره کۆپراق آتم دوتاری‌نینگ ناله‌لرینی بوتون وجودیم بیلن حس قیله‌من، دېب تصوّر قیله‌من؛ بونی ایسه باشقه‌لرگه قره‌گنده اۆزیم اوچون کته اوستونلیک و بیر مېن‌گینه شو مقامگه ایگه‌من دېب اۆیله‌یمن. قمر ایسیمگه توشسه، او مېنده‌گی خاص بو احساس و حالتلرنی درک قیلمسه، قلبیم سینیب، یوره‌گیمدن امیدسیزلیک زهری تامچیله‌ی باشله‌یدی، دېب تصوّر قیله‌من. پریشان بۆلردیم. قیچقیریب ییغله‌گیم کېلردی. مېن حس قیله‌یاتگن شو درجه‌ده‌گی کۆنگیل قۆییش و پریشانلیگیمنی قمر توشینیب یېترمیکن، دېب یۆل-یوروق قیدیره‌من. بو لحظه‌لرده تیلگه آلیب بۆلمس گپلرنی و اصلا اونی ادا قیلیشگه تیل و سۆز عاجز قاله‌یاتگنیدن درمانده ایدیم. آتم صدالری و او کویله‌یاتگن قۆشیقلرده دوتار ناله‌لری عکس ایتر ایدی. اۆشه پیت قمر دردیم آسمانی و کوچ و قدرتینی انگلب یېتر، دېب آرزو قیلردیم. او بو کویلرنی ایشیتیب، آز ایمس، کۆپ ایمس مېنده‌گی اوشبو حالت و احساسنی توشینر، دېیمن. بیراق، بیردنیگه اۆشه تۆی کېچه‌سیده:

- لۆلی‌بچه، لۆلی‌بچه، - دېب ایتگن گپی ایسیمگه کېله‌دی.

اۋشنده بوتون امیدلریم دیواری نوره‌ی باشله‌یاتگندی. قمردن بو گپنی ایتمسلیکنی کوتیش، کېره‌ك ایمس، دېب اۋیلردیم. آتمنی اۋته دردلی و جان کویدیرگووچی آهنگلر اجرا قیلیش اوجیده کۆررکنمن، باشقه‌لرنینگ قیزیقیش و خوش قرشیلشیدن کۆنگلیم کوچ آلیب، ایچیمده آتمنی انسانلر قنچه‌لیک یخشی کۆریشینی قمر کېلیب کۆرسین، دېب چیقرردیم.

آدملر اونی قنچه‌لر یاقتیره‌دی، سېوه‌دی. کیمنی کۆرمنگ آتمگه حسرت قیله‌دی. اۋزیمنی آتم‌نینگ اۋرنیگه قۆییب کۆره‌من. قمر مېنی اۋشه مقام و منزلتگه ایریشگنیمنی کۆرسه، زاره گپیدن پشیمان بۆلرمیدی، دېیه اۋیله‌یمن.

قمر مېن مجلس‌نینگ عزیز و ارزنده‌سی بۆلیب، باشقه‌لرنینگ یوره‌گدن جای تاپگنیمنی بیلیب حسرتله‌نر؛ شوندن کېین اۋغیرلنچی بۆلسه-ده،او تامان کۆز قیری تشله‌ماقچی ایمس ایدیم.

اۋشنده او مېنینگ سانسیز غملی تون و کونلریمنی کۆریب ییغلر و اونگه نسبتاً بی‌فرقلیگیمدن، همّه‌نینگ عزیزی بۆلگنیمدن و قیشلاغیمزنینگ قیزلری مېنینگ آرتیمدن توشگنیدن داد-فغان قیلرمیدی. او توش و خیاللریده بۆلسین «اۋشه اچّیق گپیمنی کېچرگین و ایسدن چیقرگین» - دېب مېنگه التماس قیلیب یالباررمی دېیمن. بیر دقیقه‌دن سۆنگ اۋزیمده‌گی بو بغری تاشلیکنی خوش کۆرمه‌دیم. بو حسلریم اۋرنینی ینه قمرنینگ محبتی

ایگللەی کیتدی. یورەگیم سیقیلیب، کۋزلریمده یاشلر حلقەلەنردی. بو گپلر آخر قلبیمنی خیره قیلەدی، شوق-ذوقیمنی سۋندیرەدی، دیگن اۋیگه باررديم. اۋزیم هم، یورەگیم هم بوندەی تاش‌بغیر و رحمسیزلیکلرگه داش بیره آلمسلیگینی پَیقب قالەمن.

آتم کویلەیاتگن کیزلرده اۋزیمنی باشقەلردن کم حس قیلمس ایدیم. مینده هم درد بارلیگینی حس قیلەمن. یورەگمدەگی نالەلریمنی بیراوگه ایته آلمەیمن. اۋشه صنعت‌سیورلرگه اۋخشب دوتار صدالری و آتم‌نینگ کویلری‌گینه مینی تینچلنتیره آلردی. همّەنی بیر-بیر کۋز اۋنگیمدن اۋتکزەمن. تاماغیم و بۋغزیمده ییغی تیقیلیب توریبدی.

اولرنینگ ییغلشلرینی کۋرگچ، بۋغزیمدەگی درد توگونی یاریلەی دیردی. اما، کۋرەمن که هیچ کیم ییغلمەیپدی، همّه اولّگی حالتیدن ینه قیتیب اۋز حالیگه کیلگن. قلبلری بوتون، اۋزلریگه کیلگنلر، همّه ساغ-سلامت. همّه چَپک چایلیشیب مرحبا-مرحبا، رحمت-رحمت دیییشر ایدی.

آتم‌نینگ چایینی ینگی‌لەدیلر، اۋز پیالەلریگه هم چای قویدیلر:

-کمال اکه یورەگیمیزدن غملرنی یوودی. اوزاق یشنگ، مینگگه کیرینگ! سیزگه رحمت، یوز رحمت!

حیران بۋلردیم. قیامت بۋلگوسی ایدی. هنوز مینینگ یورەگیم و ایچیمدەگی دردلر تاماغیمنی قیسردی، بۋلمسه ایتگنلریم نیگه عملگه

آشمه‌یاتیر؟ مېن هم ناچار باشقه‌لرگه اۋخشب خورسند و تېتیک بۋلیشگه اورونه‌من. امّا، ایچیمده اونی یاقتیرمسدیم. اولرده مېنینگ دردیم یۋق دېب اۋیلر ایدیم.آتم‌نینگ دوتاری‌نینگ کوی و ناله‌لریدن آلگنیم احساس، اولرده یۋق ایدی. اولرنی یاقتیرمسدیم. نظریمده مجلسده‌گیلر توشینمسدن بیهوده‌گه آتمگه مرحبا و رحمتلر ایتماقده ایدیلر شېکیللی. اولر مېنگه اۋخشب شعرلرده و آتم‌نینگ دوتاریده عکس اېتگن یانیش-کوییشلرنی انگله‌مسدیلر. آدملر خواجه کۋرسینگه «واه-واه و آفرینلر» قیلیشردی گویا.

کېین قره‌سم، هیچ کیم مېنگه اهمیت قره‌تمه‌یپدی. همّه آتم‌نینگ دوتاریگه کۋز تیککن. چای ایچیشگه تنفس بۋلگن، هر کیم اۋز یانیده‌گی صحبتداشی بیلن نیمه‌نی‌دیر سېکین‌گینه گپلشیب آله‌یاتگندی. آتم حقیده، اونینگ دوتاری خصوصیده و اجرا قیلگن مقاملری بابیده صحبتلشر ایدیلر. آتم هم کیمگه‌دیر اۋزی‌نینگ اۋتمیشیدن، مقام خوانلیگیدن و قایللتیب دوتار چېرتیشلریدن گورونگ قیلماقده ایدی. هر دایم توشینتیروولری آخریده کۋکره‌گیدن چوقور آه چېکردی و مونگلی‌گینه زمزمه قیله یازردی:

- هی اکه! بیر پیتلر سیز و بیز هم گل و گلستانلیک آدملر ایدیک.

آتم‌نینگ کۋزلری قالین گللری اوزره سوزیلردی، اونینگ صحبتینی تینگله‌یاتگنلر هم قیغولنردی و اولرنینگ کۋزلری هم قالین گللری بۋیلب سوزیلر ایدی. مېن هم قالین گللریگه تیکیله‌من. بیز هم شو کونلرده قۋلدن بېرگن بۋلسک-ده، بیر زمانلر گل و گلستان ایگه‌لری ایدیک، - دېیه

اۉیله‌یمن. مېنگه هم بیراو بیر پیاله چای اوزه‌ترمی، دېب امید قیله‌من. نیمه‌دیر، دردمی، ییغیمی، پۉرتنه‌می، غم‌می، بۉغیزیمده توگیلیماقچی اېدی. خیالیمده، باشقه‌لر هم بۉغیزلریده توگونگه ایلنگن ییغینی یوتیش مقصدیده، بیر-بیریگه پیاله اوزه‌تیشگه آشیقماقده اېدی. زیرا، ییغله‌ماق قبول قیلینمه‌گن، احتمال کته بیر عیب و گناه اېدی.

قالین گللری آره‌سیده آتم و باشقه‌لرنینگ قۉللریدن کېتگن باغلرینی کۉرردیم. کیم، قیسی اۉلکه‌نینگ آدملری - شمالدنمی یاکه جنوبدن، غربدنمی یاکه آسماندنمی توشیب، اولرنینگ گلستانلرینی تالان-تاراج قیلیب کېتیشگن. شونینگ اوچون بو انسانلر اۉشه یۉقاتگنلری‌نینگ ماتمینی توتماقده‌لرمی؟ بیر دقیقه‌دن کېین مجلسده‌گیلرنینگ یانیگه یوگوریب باره‌من، آلدینگی لحظه‌لرگه قره‌گنده اولرنینگ یوزلرینی خورسند و قووناقراق تاپدیم. دوتار نوالری، آتم کویله‌گن قۉشیقلر اولرنینگ یوزگه باشیگه قۉنگن گردلرنی اریته آلگنده‌ی اېدی. بیلمه‌دیم که، اولرده شو باغ و بوستانلریدن اجره‌لیشدن اۉزگه هم غم-قیغولری بارمیدی یاکه یۉق؟! ینه قنده‌ی دردلری بۉلیشی ممکن؟ اولر هم اۉز خاله‌لری‌نینگ قیزی چققنیدن عذاب چېکماقده‌میکن؟ دېب اۉیلردیم اۉزیمچه. بیراق، دللرینی بیلمسم هم اولرده هم مېنگه اۉخشب خاله‌لری‌نینگ قیزلری بۉلیشی ممکن-کو؛ اولر مېنینگ یاشیمده‌گی آدملر اېمسلر-ده! بیرمه-بیر اولرنینگ بېتلریگه کۉز یوگیرتیره‌من. اۉیله‌گن نرسه‌لریمنی اولرنینگ تورخیدن بیلیب آلردیم. یۉق، اولر مېندېک کۉنگیل بېریب سېومه‌گنلر هیچ کیمنی. بۉلمسه اولر کیم‌نینگ

جور و جفاسیدن آتم‌نینگ دوتاریگه ایش بۋلیب نالیماقده ایدیلر؟ - دیبه اۋزیمدن سۋره‌یمن. بلکه، اولرده مین بیلمه‌گن، توشینیب ییتمه‌گن دردلری باردیر. اگر آتم مقام‌خوان بۋلمسه ایدی، اولر نیمه قیلیشردی؟ - دیب ینه اۋزیمگه سؤال بیره‌من. اولر ایلکه‌لریدن باسه‌یاتگن درد و غم یوکی آستیدن قنقه قیلیب ایگیلگن قدلرینی اۋنگلشردیلر؟ بوتون شهر و قیشلاقده بیرگینه مقام‌خوان مینینگ آتم ایدی. بو بیر ارزیمس گپ ایمس. هر کیم هم آتم سینگری صنعتکار بۋله آلمه‌یدی. آتم-ده، بو صنعتنی آته‌سیدن یعنی مینینگ بابامدن اۋرگنگن. شو ایسکی و قدیمي دوتار هم اۋشندن قالگن. بۋیم هم تینگی یۋق مقام‌خوان بۋلگنلر. او اۋتمیشدن سۋزله‌یاتگنده آتم‌نینگ کۋزلریدن یاشی آقه باشلردی. بیر پس اۋتیب مخلصلردن بیری آتمگه:

- قیغورمنگ استاذ، بو دنیانینگ غمی بیتمه‌یدی، - دیر ایدی.

آتم بو سادّه حکایه‌نی ایتیب، نې سببدن ییغلشینی توشینمسدیم مین. آتم کیین کۋز یاشلرینی اریتیب، دوتارینی قۋلتیقلب، کوی باشله‌گچ دوتاریدن تره‌له‌یاتگن ناله‌لر مجلسده‌گی مونگلی ساکینلیکنی بوزردی. دوتار نوالری همّه‌نینگ نگاهینی نا انیق بیر نقطه‌گه قره‌تیب، اولرنی اۋز قابیقلریدن سیکین-سیکین چیقیشگه اوندر ایدی. شو آه و ناله‌لر، اون چیقریب نفس آلیشلر، آدملرنی ینه بو دنیادن باشقه بیر ناتنیش دیار - احتمال اۋشه بیر کونگی باغ و بوستانی ویاکه، قۋلدن بای بیرگن یورتیلریگه سیر و سفر

قيليشگه تۈسقينليك قيلردی. مېن هم سفر قيلماقده ايديم. دنيا هم جوده تار بۈلگنی باعث، سفر قيليشگه جای تاپه آلمسديم. باشقه غم-قيغو نيمەليگينی بيلمسديم.

نيمه، ايچكی حاوليده، قيزلردورەسيده كوليب، اۈينب يورەگيمنی يرەلەگن خالم‌نينگ قيزينی ايسلب اونگه پناه كېلتيرەيمی ايدی؟ قمرنينگ كفلری خينەگه بۈيلگن، تۈزغاق ساچلری ايلكەسيگه توشگن، ياناقلری غازه رنگ، يېر ترەياتگن اوزون بخمل ايتگی ايلنەسی بۈيلب ميتّی-متّی يولدوزچەلر تاولنيب تورەدی.

قمر مېنينگ دنيامدن، حاليمدن خبرسيز رقص قيلر ايدی. دنيادن بی‌خبر سېوگيليم رقصگه توشەياتگندی. قمر تۈستدن مېن تنيقلی مقام‌خوان بۈلگنيمنی بيلسەيدی، آتمگه اۈخشب دللرگه ياقووچی، مشهور و سېويملی دوتارچی بۈلگنيمنی هم بير بيلسەيدی، برچه مېنی سېويب آلقيشلەياتگنينی بيلسەيدی او، هر يېرده مېن حقيمده دوو-دوو گپلر، هر اويده و هر مجلسده مېنينگ گپيم تيللرده داستان بۈلگنينی بيلسيدی او، -ديیه آرزو قيلرديم. باشيمدن ياغيلەياتگن مقتاولرگه چيدەی آلمەی، خالەم‌نينگ قيزی حيرت بيلن مېنگه اچّيق قيليب، بير بورچككه كيريب آلسەيدی، كۈنگلی ايستەسه قيچقيرسين، خواهلمسه جيم‌گينه گپلريمنی بيليب ايشيتسين، اونينگ ايچی حسددن يانيب كېتسين،- ديیمن ايچيمده. كۈنگلی بويورسه خالەم‌نينگ قيزی چينقيرەب، همّەگه «خدا حقی

تینچلنینگ» - دېسین. یۆقسه، قمر مقته‌نیشلریمنی اېشیتیب اۆتیره‌وېرسین، کېچمیش اېسیگه توشگنده خاله‌سی‌نینگ اۆغلیگه:

- هی لۆلی‌بچه، هی لۆلی‌بچه، - دېگن گپلری کۆنگلینی بوزسین اېدی.

اگرچه اۆشه تونی بو ایتگن اچّیق گپلرینی قیتریب هم آلماقچی بۆلگندی، بیراق، او فایده‌سیز اېکنینی بیلردی. ایتیلگن گپ آتیلگن اۆق. شونده‌ی بیر لحظه‌لرده آتم‌نینگ یانیدن توریب کېتگیم کېلیب، باریب حاولیدن بۆیله‌گیم کېلردی. امّا، خاله‌م‌نینگ قیزی ینه مېنگه «هی لۆلی‌بچه، هی لۆلی‌بچه» دېییشیدن قۆرقردیم. گپیمدن قیتدیم. مېندن نیمه اۆتگنینی خاله‌م‌نینگ قیزیگه توشنتیریش اوچون کمیده آتمده‌ی بویوک صنعتکار بۆلیشیم کېره‌ک. انه شونده یوره‌ک دردیمنی ایتگن بۆله‌من، - دېب اۆیلردیم.

شونچه‌لر ناله و فریاد ساله‌ی که، کویلشیمدن قمرنینگ یوره‌گی اېریب کېتسین، بیلسین که، مېن قالاق اېمسمن و غمی یوره‌گیمگه نې‌لر قیلگنینی بیلیشینی ایسته‌یمن. بیراق، بوآرزو-ایستکلرگه اېریشیش اوزاق، آغیر و حتا ممکن اېمسده‌ی تویولردی نظریمده. قره‌یمن که، حال-احوال و احساسیمنی اونگه توشونتیره آلمسلیگیمدن افسوسلنه‌من. اۆلدیرگووچی بیر رنج بوتون وجودیمنی کویدیره‌دی. هوشیمدن کېته‌یازدیم، صمدگه اۆخشب آتم‌نینگ مونگلی وعاشقانه کویلرینی بیر تینگلب، کۆنگلیمده‌گی توگونلرنی ییریتیش اوچون هور-هور ییغله‌ی دېیمن. آتم‌نینگ

دوتاری‌نینگ آهنگ و ناله‌لرینی ایشیترکنمن، مېن و صمدده توغیلگن حال و احساس باشقه‌لرگه میسّر بۆلمه‌یدی؛ اۆزگه‌لر جاننی کویدیرگووچی بو فریاد و نالیشلرنینگ توبیگه یېتیب باره آلمه‌یدی، دېب اۆیله‌یمن.

***

دنیا و تیریکچیلیککه کۆزیم آشنا بۆلسین اوچون آتم مېنی هر دایم آدملرنینگ ییغینلریگه یېتکلب بارردی. ایلدن اوزیلیب قالگن، قالاق، غم-قیغو باسگن و نان گدایی بۆلیب قالیشیمنی ایستمسدی. آتم هر دایم مېنینگ کېله‌جگیمدن خواطرده ایدی. بو سۆزلرنی آتم‌نینگ اۆزی آنمگه ایتگندی. بیراق، مېن ایشیک آرتیدن بیر حقیقتنی آتم‌نینگ تیلیدن ایشیتیب قالگندیم:

- تۆیلرگه آلیب باریشیم‌نینگ باعثی، قۆی یېسین، جانلنسین باله، - دېردی آنمگه.

تۆغری، تۆی، ضیافت و مهماندارلیکلرگه بارسک، مېنی اشتهاسیزلیگیمنی کۆرگن آتم دستورخواندن یخشی آوقت و میوه‌لرنی مېن تامانگه سوریب:

- کۆپراق، کۆپراق یېگین، اویَلمه‌گین، - دېردی سېکین‌گینه آوازده. مینغیلّب یېییشیمنی کۆرگچ:

- اۆلیم سلات، نان یېییشینگ آدمگه اۆخشمه‌یدی، - دېردی.

مجلسلرگه باریشیم نه قارنیمنی تۉیغزه‌دی، نه قالاقلیگیمنی برطرف قیلر، نه-ده گوشه‌گیرلیگیم‌نینگ کمه‌ییشیگه سبب بۉلگندی. آتم بیلن تۉیلرگه باریش غمیمنی آرتیرردی قیته. دوتارنی آتم‌نینگ قۉلتیغیده کۉررکنمن، بو دوتار اۉز سوریگه نازلنیب، مېنگه اۉزینی کۉز-کۉز قیله‌یاتگنده‌ی ایدی نظریمده. دوتار نظریمده ایگللب بۉلمس تاغ چۉقّیسیگه اۉخشب کېته‌دی. هه، یوکسک قایه سینگری. خودّی، مېن هیچ دردیدن قوتیله آلمه‌گن خاله‌م‌نینگ قیزیگه اۉخشه‌یدی بو قایه. بو یوکسک چۉقّینی قنده‌ی قیلیب قۉلگه کیریتیشنی بیلمسدیم. اونی ایگللشیم خاله‌م‌نینگ قیزی قمرنینگ آغریقلی گپیگه جواب بۉله‌دی، دېب اۉیلردیم. یوره‌ک یره‌لریم‌نینگ بیتیشی، بو قایگه چیقیب آلیش‌نینگ بیردن-بیر یۉلی ایدی. قمرنینگ یوره‌گیگه–ده یۉل تاپردیم.

اویده یالغیز قالگن پیتلریم دیوارگه آسیغلیق بخمل جلدلیک دوتارگه باقه‌من. یولدوزلرگه تۉله بو بخمل پوش ایچیده قۉل یېتمس اولکن و سرلی بیر دنیا بار، ایگللب، ضبط ایتیب بۉلمس یولدوزلی کېنگ آسمان، سحرلر عالمیگه قۉل یېتمس آچون، بخملگه اۉخشه‌گن یولدوزلی بیر آسمان یشیرینگنده‌ی! بعضاً، قۉلیم بیلن دوتار پوشینی سیلب قالسم، قۉرققنیمدن تیتراق باسیب قۉلیمنی درآو تارتیب آلردیم. اۉزیمگه اۉزیم: «دوتارگه قۉل تېگیزمه، هلی بروقت. حاضردن سېن اۉت بیلن اۉینشماقچیمی‌سن؟ جوده ایرته اۉزینگنی غم-غصّه‌گه مبتلا قیله‌سن. قۉل تېگیزمه. هلی پیتی ایمس. وقتی کېلیب قاله‌دی. اۉزینگنی مونچه چۉققه

اورمه. کوییب کباب بۆلیش‌نینگ هم وقتی-ساعتی کېله‌دی. اگر قۆلینگدن کېلسه اۆزینگه باشقه بیر ایش تاپ، چونکه، بو یۆلده مینگ بیر ییقیلیب، توریش بار. بو یۆلگه کیرماق‌نینگ مینگ غم-قیغوسی بۆله‌دی. بو یۆلگه کیریش هر کیم‌نینگ ایشی ایمس. بو یۆلده سېندن کۆپ فداکارلیک، کوچ و برداش طلب قیلینه‌دی» - دېیمن.

تۆغریسینی ایته قاله‌ی، دوتار مېنگه یاقردی، یاقمسدی هم. دوتارنی بورونگی ییللری یاقتیرمسدی، آتم‌نینگ شوم دوتاری سببلی، کۆچه باله‌لر مېنی اۆیینچاققه ایلنتیریب، اوستیمدن کولیشردی. یاقتیرگنیم، سېوگنیم قمر هم شو دوتار طفیلی مېنی اۆزیدن اوزاقلشتیرردی. بیر کون کېلیب آتم‌نینگ دوتارینی تبر و تیشه‌لر بیلن‌سیندیریب، اوزاق بیر جایگه آلیب باریب اولاقتیرماقچی و آتم‌نینگ کۆنگلیگه اۆت سالگیم کېلردی. آتم و باشقه‌لر نېگه دوتارگه کۆنگیل قۆییب، اونی مونچه‌لر سېویشه‌دی؟ شو سببدن اونگه نسبتاً کۆنگلیمده حسد توغیلردی. امّا، شونده‌ی بیر وقت کېلدی که، آتم‌نینگ سحرلی برماقلری دوتار پرده‌لری، دوتار سیملری اوزره قویی و یۆقاریگه چیقیب توشه‌دی، بو حالت و دوتار تاباره مېنی اۆزیگه تارتماقده ایدی. دوتار پرده‌لریده حرکتلنه‌یاتگن آتم‌نینگ برماقلری کۆزیمگه عجایب کۆرینه‌دی.

شو برماقلر قوروق تاردن یاقیملی ناله‌لر تره‌ته‌یاتیب، کۆنگلیمگه تیتراق سالیب، یوره‌گم‌نینگ تېپیشیگه سبب بۆلر؛ او مېنده یاقملی و تاتلی بیر

حالت توغديرردی. خياليمده بو ناله‌لر مېنينگ کۉنگليمدن آتيليب چيقه‌ياتگن ناله‌لرگه اۉخشه‌يدی. مقاملرنی اجرا قيله‌ياتگنده آتم‌نينگ بۉغزيدن چيقه‌ياتگن آتشين ناليشلر، مېنينگ يوره‌گيمدن پارتلب تشقريگه آتيله‌ياتگن ناله‌لرگه اۉخشر اېدی.آتم‌نينگ سحرلی برماقلرلری‌دير که، قوروق دوتاردن شونده‌ی ناله‌لر تره‌ته‌دی، مېنينگ دليمده شيرين تيتراق، تيپيش و ياقيملی حالت توغديره‌دی. اۉشه پيتلر توتاردن چيقه‌ياتگن ناله‌لر خودّی، مېنينگ يوره‌گيمدن تشقريگه ترقله‌ياتگنده‌ی اېدی. حس قيله‌من که، او سوزناك کويلر، مېنينگ يوره‌گيمده ييغيليب ياتگن، آتم‌نينگ بۉغزيدن قۉشيق بۉليب تره‌لماقده اېدی. ناله‌لر اصليده مېنينگ يوره‌گيمده ييغليب ياتگن اېدی که،آتم‌نينگ بۉغزيدن ينگرر اېدی. دوتاردن کۉز اوزيب مجلسده‌گيلرگه قره‌يمن. سلّه اۉره‌گنلر، جېلك و چاپان کييگن آدملر، همّه‌لری غم-قيغو خرمانيگه چۉککنده‌ی خياليمده. اولرنينگ يانگودېك ناله‌لری، انه شو دوتاردن تره‌له‌ياتگن سېس، آتم‌نينگ تاووشی و ايته‌ياتگن شعرلريده عکس اېتيب توررردی. هر قچان آتم اشوله ايتيب چرچه‌گودېك بۉلسه، باشقه‌لر اۉزگچه التفات بيلن اونگه احترام بجا کېلتيره‌دی و «مرحبا، سيزگه رحمتلر، حسنات!»، دېگن سۉزلرنی ايتيشيب:

- دمينگيزنی آلينگ استاذ! اۉزينگيزنی کۉپ هاريتيب قۉيمنگ، - دېرايديلر.

شو پیت اولر باشقه بیر نرسەلرنی هم ایتماقچی بۉلیشردی. بیراق، اېپلەی آلیشمسدی. اولرنینگ ایتماقچی بۉلگن گپلری هلی بیتمەگن و یېتیلمەگنگه اۉخشب کېتردی نظریمده. اولرنینگ گپلری یېتیلمەگن، ناقص و ناتمام و دُمی کېسیلگندەی اېدی نظریمده.

آتم بیر محبتلی حرکت ایله، خودّی، تېپیب تورگن یورەگینی اویلب آلیب قۉیگندەی دوتارینی تۉله دقت بیلن احتیاطلب، قۉلتیغیدن یانیگه بېجیریم آلیب قۉیردی.

مېن اۉزیمده دوتارگه نسبتاً حسد حسّینی سېزەمن. بیراق، تېزلیک بیلن بو حسّیم اۉزگرردی، ایچیمدن بو دوتارنی جوده-جوده سېوەیاتگندەیمن. اونی بیر کونی قۉلیمگه آلسم، اونی آتمدېک آسانلیک بیلن قایللتیب چله آلەمن، دېب اۉیلردیم. چنانچه،آتم ایتیب یورگن و ذهنیمده اۉرنەشیب قالگن کویلردن بیر پرچەسینی کۉچەدەمی، اویدەمی، یالغیز قالگنیمدەمی، کویلب یورر اېدیم. آتم ایتگن درجەده اجرا قیله آلەمن. امّا،دوتارگه قۉل تېگیزیشگه مېنگه رخصت بېریلمەگن. دوتارنی جوده-جوده سېوگندەیمن. آتمگه بیلدیریلگن ایلیق سۉز و آلقیشلر سېویشیمنینگ سببی اېدی، شاید هم شوندەی اېمسدی. احتمال توشینیلمس و تیلسیز نالەلریمنی شو دوتار تاووشلریده کۉرگندیرمن.

بو دوتاردن، یعنی، آتمنینگ دوتاری بارلیگیدن قووانەمن. مېن هم آتمگه اۉخشب آدملرنینگ قلبیدن جای آلەی، دېب خام خیالگه بېریلردیم. قۉل

تېگیشیگه رخصت بېریلمه‌گن. آتمنی باشقه‌لر مقته‌ی کېتسه‌لر، ایچیمده کملیك و خۆرلنیش حسّی پیدا بۆله‌دی. کاشکی مېنی هم مقتشسه اېدیلر، دېیمن یوره‌گیمده. آتم حقیده‌گی مقتاولرنی اېشیتگن پیتیم، بو آلقیشلر خودّی، بهار اېپکینلریدېك، آتم‌نینگ بوزوق و پریشان روحینی یېنگیللتیب، تېتیکلیك بغیشلردی و آتمگه قنده‌ی‌دیر خوشبختلیك، غرور و اوستونلیك حسّی پیدا بۆلردی. اوشبو کویلر یوره‌کلریده توگیلیب یاتگن بیر نېچه درددا‌شلرنینگ غملرینی بیر قدر اریتگنی اوچون خوشبخت اېدی آتم.

کۆنگیللر سلطانی بۆله آلگنی اوچون هم خوشبخت اېدی. آتم آدملرنینگ دلیگه یاقه‌دیگن ایش قیله آلردی. ممکن قدر تېزراق آتمدېك بۆلیگیم کېله‌دی. گاه پیلّه کېره‌کسیز یاغاچلردن دوتار یسب، آغزیم بیلن آتمگه تقلید قیلیب دوتار چله‌من، آتم ایته‌یاتگن شعرلرنی کویله‌یمن، کوی اجر اېته‌من. همّه مېن بیلن یۆلداش، اولر ذهنیمده جایلشیب آلیشگن. قۆلیمگه دوتار تېگسه بس، معمّا بۆلمه‌یدی، دېب اۆیلردیم.

***

آتم تویه‌گه مینگن حاده آلیس-آلیسلرنی کۆزدن کېچرردی. یوره‌گی آرقه‌گه تارته‌دی. ایکّیلنردی. بیز کېتیب بارماقده اېدیك. آتم اۆز اۆیلری بیلن آلیشماقده اېدی. احتمال آتم بیلن ایکّی تامانیده‌گی اېکینزارلری بیلن؛ کلبه و قیشلاقلر و کۆز یاشلی مأیوس نگاهلر بیلن خیرلشه‌یاتگندی. مېن

ایسه، اۆزیم‌نینگ قیینه‌گووچی و اچّیق اۆی و فکرلریم بیلن آلیشه‌من. بونده‌ی حالتنی آلدینلری حس قیلمه‌گندیم. نیگه اۆتمیشلریم مینگه هجوم ایتردی؟ اۆشه کونلر «ایزیب حمله قیله‌دی؛ باشگه بلا بۆله‌دی» - دیب، هیچ هم اۆیلمه‌گندیم. «باشدن اۆتکزگنلریم بَری اونوت بۆله‌دی، ایسدن چیقه‌دی» - دیبه، دلیم خوش اۆیلر ایدیم. بیراق، اۆشه آنلرده شونی توشینیب ایتدیم که، کۆرگن، کیچیرگنلریم بیر کون تۆستدن کیلیب، قۆرقینچیلی بیر کۆرینیشده کیکیرتگیمدن بۆغیب آله‌ی، دیب اۆتمیشگه ایلنگندی. اولر بیر قتله هجوم کیلتیریشسه بارمی؟ عاقبتلریدن قیتیب قوتیلیش‌نینگ علاجی بۆلمه‌ی قاله‌دی. قنچه اورینمنگ فایده‌سی یۆق. قۆییشمه‌یدی. تسلیم بۆلیشدن اۆزگه چاره یۆق. ذهنینگ، فکر و سیزگیلرینگنی قبض قیلیب آله‌دی. شو دمینگدن، کیله‌جک اۆی-خیاللرینگدن ایری قیله‌دی. یۆلگه چیقیش‌نینگ اۆزگچه وهیمه‌سی بار؛ یۆل قارانغی، نه یۆللاوچی بار،نه-ده قۆللرده مَیاق. بیز بیابان بۆیلب کیتماقده‌میز.

آتم اۆز اۆی-اندیشه‌لری بیلن آلیشردی. یۆل اوزاق و تشویشلی، چیگره‌دن اۆتیب آلیشگه هلی انچه یۆل آلدینده توریبدی. یوز بار اۆلیب تیریلیشینگ کیره‌ک. مین اۆته‌یاتگن یۆل‌نینگ ایکّی تامانیدن قاره نرسه‌لر مینگه هجوم قیله‌دی. مینگ-مینگلب یاووز قاره ذاتلر یوگوروب کیلیب بۆیینینگه آسیله‌دی. قاره شرپه‌لر باشینگدن، یوزینگدن اۆپه باشله‌یدی.

کېين شولر توپراققه اۋزلرینی تشلەیدی. باشقەلرنینگ آیاق آستیگه ییقیلەدی و اولرگه هجومگه قیله باشلەیدی. شو قاره ذاتلر بیزنینگ آرقەمیزدن کېلەیاتگندی، اۋشه اۋیمیزدن چیقیبمیز که، یوگوریب کېتیمیزدن اېرگشیب کېلیشدن تۉختمەیدی بو قاره کوچلر. همّەلشیب باشیمگه هجوم قیلیشردی، باشیمگه، اېلکمگه یاپیشیب آلیشردی. بولر توشگچ، سۉنگ باشقەلری‌نینگ گَلی باشلنردی. اولرنینگ بقیر-چقیرلرینی اېشیتردیم، کۉرردیم؛ چقّانلیک بیلن قیی-چوو سالیشیب، جیغ-جیغلشیب، یوگوره سالیب بۉینیمگه آسیلیب آلیشردی. آق جۉجەلرگه اۉخشر اېدیلر. یۉق، آقمس، رنگمه-رنگ، سریق، کول‌رنگ، آق و قاره توسده کۉرینیش بېریشردی اولر. خودّی ینگی آچیب چیقەدیگن جۉجەلرگه اۉخشب، انه تاووق تېگرەسیدن اېوریلیب، چیی-چییلشیب، تومشوغی بیلن یوزینگنی، باشینگنی چۉقی یاتگندەی اېدی. باش و یوزینگنی تکرار اۉپیشەدی، تغین باشقەلرگه هجوم قیلەی، دېیه اۉزینی توپراققه آتردی. توپراققه توشردن قۉرقیشمس اېدیلر.

بولر مېنینگ اۉتمیشیم اېدی. هه، بولر مېنینگ و آتم‌نینگ کېچمیشلری اېدی. هر بیری‌نینگ سۉزیگه قولاق آسیب، مجبور اولرنی بیر-بیر قوچاغیمگه باسماقچی بۉلەمن. بَرینی بیر دم بۉلسین اونیتەی، دېیمن.آته، تویه، سفر و یۉل عذابی، قراقچیلردن اۉتیش و هدیک‌سیرەشلر؛ چېگرەلرنی کېچیب اۉتیش تشویشلرینی اونوتیب چېگرەدن اۉتیب آلیشیمیز لازم. بیزگه عزیزلریمیز تیلیدن:

- کېلەجگ قارانغی، کېتمنگیز، جدالیك آغیر. حیاتگه ایشانیب بۆلمەیدی. عمرگه هم وفا یۆق. بیر لحظەلیك دیدار و بیرگه بۆلیش هم غنیمت-کو، کته غنیمت‌دیر. نېگه قاچەسن؟ قۆرقاق... کېلیگین خیرلشەیلیك. کۆز یاشلرینگنی یشیرمەگین. قاچمه! خیرلشوو آنلرینی اېسدن چیقریب غایب بۆلمه. الوداع کونینی اونوتدینگمی؟ اۆزینگنی بیلمسلیککه آلمه. گپنی اۆتکزمەگین، بۆل استاذ کېتماقدەدیر، - دېگن هیقیریقلر اېشتیلەیاتگندەی اېدی.

بیگانه یورت و قارانغی کېلەجگ سری باریشدن مقصد، آسایشتەلیککه اۆخشەگن شوندەی بیر نرسەنی تاپەیلیك که، او یۆقاتگن نرسەلریمیزگه اۆخشمەسین، - دېیه اۆیلەیمن.

ینه نیمه قیله آلیشیم ممکن اېدی؟! قالیش جوابیمیزنی بېرگن اېدی. باغیمیز، کۆچەمیز، توپراق و اوییمیز، بیزنی هیدەب اۆز بغریدن اوزگندەی اېدی. بیز کېتماقده اېدیك.

اولر هنوز بیزنی آرقەدن چقیریشردی. اولر قنچەلر کیمسەسیز، یالغیز، توپراق باسگن بیر احوالده پریشان قالماقده اېدیلر.

تېورەگیمیزده یاستەنیب یاتگن باغلر، اۆز اوییمیز، کۆچەلر، دیوارلر، درختلر، قاوون و تربوز پالیزلری، ماميق[۷] اېکینزارلری، کنجد، زغیر؛

[۷]ماميق: پخته.

کېچقورونگی یاز پالیزلرنینگ یاقەسی، کېنگ یَیلاو، قوملاق کېنگلیکلریدەگی کوننینگ یاقیمتای، چیرایلی باتیشی؛ جگرلریمیزنی ترک اېتەیاتگنیمیزدن کۉنگلیمیز ماتمزده اېدی.

اولرنی ترک اېتیش، اولردن اجرەلیش حیات و اونینگ بار نرسەلریدن اوزولیشدەی بیر گپ اېدی مېن اوچون. اولر بیز بیلن بیر عمر نفسداش اېدیلر-کو. اولرنینگ یوزلریده گودکلیک کونلری‌نینگ اچّیق-چوچوگی، عشق و اۉسمیرلیک آنلری‌نینگ یخشی کۉنگیل چاغلیگی، بیر آزگینه خوشلیک، اۉزیمیزنینگ قیغولی و شادلیک کونلریمیزنی کۉرر اېدیم که، اولر دردلی و سوگوار قالیب کېتماقده اېدیلر. و دردلی و ماتملی قالماقده اېدی. قالیب کېتگن اۉشه کونلر، اۉشه تونلر و اۉشه لحظەلر حیاتیمیزنینگ بۉلکلرینی تشیکل بېرردی. بیز بارر اېدیک، اولردن اجرەلیش بیز اوچون جوده قتّیق و آغریقلی آنلر اېدی. اولردن اجرەلیش، اولرنی یالغیز قالدیریب ترک قیلیب کېتیش خیالیمده هر لحظه کته و اولکن گناهدېک تویولردی.

هر بیر قدمنی آلغه باسیشیمیز بیلن گناهیمزنی آرتدیرەیپمیز، دېب خیال قیلردیم. گناهکارلیک حسی ایچیمنی کېمیریب بارردی. قەیاققه باقمەیین بو حسلر یورەگیمده کوچەییب بارردی.

چهارشنبه توشدن کېین

گناه، گناه، گناه... اولر عزیزلریمیز اېدیلر، خیرلشوو پیتیده، تانگ-سحرده خۋرجینیمیزنی قاقیب، اېلکەگه تشلب، یۋلگه چیققنیمیزده جگرلریمیز زار-زار ییغلشیب خانەگه قاچیب کیریشر، یوزلرینی اېسکی یاستیقلرگه باسگنچه زار-زار ییغلشر اېدیلر.

اولرنینگ بَری آرقەمیزدن ییغلشیب-ییغلشیب قالدیلر. اولر، یعنی، یورتیمیز، اوی، باغ، دیوار، درختلریمیزنینگ یورەگی قیغودن تۋلیب کېتگنی؛ بۋغیزلری درد و توگونلرگه تیقیلگنی باعث بیز بیلن خیرلشه آلمەدیلر. وداعلشوو کونی اولر غایب بۋلدیلر. «کېتمەنگیز،کېتمەنگیز! آه میلی کۋروشگونچه، خیر!»، دېگن صدالری تاماغلریده توگبلیب، بۋغیلیب اۋچیب قالدی. خیرلشوو پیتیده بیر-ایکّیتەسی اتەیین یشیرینیب، کۋرینیش بېرمەدیلر شېکیللی. «نه کورەیین، نه کویەیین!» - دېیە اۋزلرینی چۋل بغریگه آتدیلر و آرەده کۋزلردن غایب بۋلیشیب یۋقالدیلر. بو صحنەنی کۋریش و خیرلشیشگه یورەکلری داش بېرمسدی. ییغلشدیلر و کېتدیلر.

صحرا و تینچیقلرگه باقەمن. صحرالرگه عیان که، خیرلشوو آنلری‌نینگ قندەیین ایتیلمەگن و اېشیتیلمەگن داستانلری بار اېدی. ییغی‌نینگ معناسینی اولر یخشی بیلیشسەلر کېرەک!

بیز کېتر اېدیک، هلی چېگرەگچه انچه یۋل بار. «بیزنی اوییمیز، یورتیمیزدن آلیب باریب، آوارەلیک و سرگردانلیک دیاریگه آلیب تشلشسین»، دېب

كته آقچه تۉله‌گنميز. بيزنی مصيبت، جای‌سيزليك، وطن‌گداليك و اېنگ ياماني بختسيزليككه مبتلا قيليشسين دېب.

تېگره‌ميزده قوم‌زارلر ياسته‌نيب ياتر؛ قيزيل چادرلر، گنبذلی لای اويلر و چنگك باسگن درختلر كيشی خاطره‌سيده ليلی و مجنون‌نينگ كېچميشينی اېسگه ساله‌دی.

پاليزلرنينگ سكوتی، خورازلرنينگ قيچقيريغی، درختلرنينگ حسرتلی و پريشان باقيشلری؛ لبی-لولنجی تۉشه‌ليب ياتگن؛ سيبقه‌لنيب كېتگن كۉچه‌لرنينگ قيی-چوو و ناليشلری اۉزلرينی هر يان اوريشردی.

اولر «كېتمه‌نگيز، داد كېتمه‌نگير، قَيگه كېته‌يپسيز بيزنی تشلب؟ قيسی يورتگه كېتيشگه شَيلندينگيز؟ سيز بۉلمه‌سنگيز بيز هيچ كيم‌ميز اخير، هيچ بۉليب كېته‌ميز» - دېيه ساچ يوليشردی. بيز سيزلرسيز نيمه قيله آله‌ميز؟ سيزلردن بيزگه كيم خط-خبر كېلتيركين؟ بيزدن احوالنی سيزگه كيم آليب باره‌دی؟ هلی هم وقت بار. كېچيكمسدن، ييراقلشمسدن قيتينگيز يۉلينگيزدن، نيمه قيليشلرينگيزنی بيله‌سيزمی اۉزی؟ اۉيلب كۉرگنميسيز؟ يريم يۉلدن بۉلسه هم قيتينگيزلر. كېتماق‌نينگ پشيمان بۉليشی بار. نيمه بۉلدی اۉزی؛ قنده‌ی مصيبت كېلدی باشيميزگه، همّه اۉز جگرلرينی تشله‌ديلر و كېته قالديلر. قَی ياقـقه؟ «بو يېردن كېته‌يليك»، دېيه همه اۉز خۉرجين و يوكلرينی باغلشگن. اولردن:

- قَی یېرگه کېته‌سیز، قَی یېرگه؟ - دیب سۆره‌سنگیز هنگ-منگ، جوابسیز کرخت قالیشه‌دیلر. اۆزلری هم بیلیشمه‌یدی نیمه قیلیش و قَی یېرگه کېتیشلرینی. کېتیشدن قۆرقوو هَدیک‌سیره‌ش بارلیگینی اولرنینگ افتیدن اۆقیب آلیش ممکن ایدی کېتیش و ایریلیق خواطرلری بارلیگینی. اېزیلیش و حقارتلنیشدن قۆرقووده ایدیلر. یوره‌کلر ییغی و ناله‌دن تۆله، اچّیقلنیب عصبلری هم تره‌نگ تارتیشگندی. بو اچّیق و لرزگه سالووچی سوالگه یوزلنیشنی ایسته‌مس ایدیلر گویا. اگر شو سوالنی ینه بیر قتله سۆره‌سنگیز، درّاو بقیریب، چاپان، خۆرجین و پتولرینی اېلکه‌لریدن آلیب یېرگه اورر و ییغله‌ی باشله‌شردی.

نیمه قیله‌میز؟ تماشا قیلیب کوییب اۆله‌یمی ایدی؟ تماشابین بۆلیب، کوییب اۆلیش هم اېرکک‌که یره‌شمس، جوانمردلیک دیب هم بۆلمه‌یدی. شونی هم بیله‌میز که، کېتماق هم جوانمردلیککه کیرمه‌یدی. بیراق، نیمه قیله‌یلیک؟ قۆییشمه‌یدیلر اۆز حالیمیزگه.

همه نرسه، همّه آدملر هر یېرده داد سالیشیب، کېتیشیمیزنی خواخلشه‌دی. باشقه یۆل-یوروق یۆق-ده! بو یېرده قالیب اۆلگندن کۆره، کېتیب اۆلماق افضل. یقینلریمیز کۆز یاشلرینی اریتیشه‌دی. اولر عاجز، کوچسیز، سینگن و علاجسیز کۆرینه‌دیلر. مېندن سۆره‌منگیز، خدا حقّی! سۆره‌منگلر قَی‌یاققه کېتیشیمیزنی؟ یره‌تگن بیله‌دی، دېیمن. امّا، کېتیشگه مجبورمیز. اۆلیم سری باریشلرینی بیله‌یاتگنده‌ی اېدیلر گویا. باره‌دیگن یۆللری‌نینگ

سۋنگّیده نابودلیک و اۋلیم توزاق قۋییب توریشنی بیلشردیلر. شرمندەلیکده قالیشدن واز کېچیب، آیاقلنیب، یولگه چیقیب اۋلیشگه همّەسی راضی اېدیلر گویا. باردی، بو غربت اۋلیم بیلن توگەمسه، حقارت و آیاق آستی بۋلیشگه آلیب کېلسه حاللریگه وای اېمسمی؟

بیز کېتماقده اېدیک. قۋییشمەیدی، دېب تۋغری ایتگنلر. مجبورلندیک. برچه یۋلگه چیقیشگه؛ عزیزلریدن اجرەلیشگه مجبور اېتیلگندی. اۋز جگرلرینی تشلب کېتیشگه بویریلگندی. کېینچەلیک، اولردن بیری مېن هم هر دایم «تا کېتمەسک بۋلمەیدی»، - دېب توریب آلگن اېدیم. امّا، آتم قبول قیلمسدی. اولر بیرگینه آتم غربتگه یوز توتیشیمیزگه راضی اېمسلیگینی توشینیب یېتگندیلر:

- هنوز هم ترک دیار قیلمەیدیمی؟ - دېب سۋرەیدیلر.

پنج‌شنبه

شوندەی بیر ایش قیلدیلر که، آتم بو آغریقلی و قارانغی سفرگه قدم قۋیدی. بیز کېتیب بارماقدەمیز. تاشلر، تاغلر، باغلر، شرشره و دریالر زاز-زار ییغلشلرینی اېشیتردیک. آتم تویه مینگن، قۋلیمده تۋیەنینگ نۋختەسی. آتم سرگردان و پریشان قرەشلر قیلیب، آلیس-اوزاقلردن نیمەنی‌دیر قیدیرردیلر. آتم اوضاعی بوزوق و ناعلاج کۋرینردی. اونی هیچ قچان بوندەی قۋرقینچلی و پریشان احوالده کۋرمەگندیم. خیالیمده آتم

تویه اوستیده توریب، قۆلدن بای بېرگن یاکه، بای بېرەیاتگن بیر نرسەسینی تاپەیاتگندەی آلیسلرگه کۆز تشلر ایدی. قۆلدن چیقریلگن تینچلیك و عشق لحظەلریگه اۆخشب کېتردی او نرسه.

آتم اۆشه اوزاقلرنی، آلیس-آلیسلرنی؛ بیز حرکتلنیب بارەیاتگن تامانلرنی امید یالیقنلریدن نشانه بارمی، یاقمی؟ - دېیه، قیدیرر ایدی.

- قندەی، بیرار نرسەنی کۆرەیپسیزمی؟ - دېب سۆرەگیم کېلردی.

سۆرەدیم.

آسانلیگیچه، تېزلیك بیلن جواب بېره آلمسدی.

- یۆق، کۆرمەیمن، - دېگن جوابنی ایتیشدن قۆرقردی.

یۆق، مېنینگ یورەگیم بیزاوتەلنیشیدن ایمس، بلکه، مسوولیت و قۆرقوو گۆنگیلیده قۆزغەلیب، جۆش اورەیاتگنیدن جواب قیله آلمسدی.

بیر اوزون تۆقیراو[8]؛ آلیس افقلرنی کۆزدن کېچیرگندن کېین، ناچار، توشکونلیك و امیدسیزلیکدن سۆنگ آهنگیده:

- یۆق، - دېدی.

---

[8] تۆقیراو: مکث.

كۈكرەگيدن دواملى و قيناق آه چيقريب، دېدى:

- يۆق. هيچ نرسه كۆينمەيدى، بالم.

كېين، آلاودېك ايسيتمەدن كويەياتگن كيشيگه اۆخشب، اۆزى اۆزى بيلن گپيره كېتدى. ايسيتمەدن الجيرەيلەياتگنلردېك دوداغلرى آستيده نيمەلرنىدير ايتدى:

- جوده كۆپ چيدەب كېلديم،كۆپ... ميلى قۆيمەسينلر، قۆيمەيديلر، چارەميز يۆق.

اۆشه انده آتم و مېن بير دور و زماننينگ يۆلگه چيققن سۆنگّى مسافر نسلى اېديك نظريمده. هه، بير عصرنينگ سۆنگّى يۆلگه چيققن غريبلرى، مينگ-مينگ يامغير-طوفاننى باشدن كېچيريب، برباد كېتگن بير نسلميز. امّا، حاضر اۆز توپراغى و اوييدن، اۆزليگيدن، ايلديزيدن، باغ-راغيدن مجبورلب قوويلگن و چېكسيز بير دېنگيز، باتقاق و نابودليككه آليب بارووچى يۆل تامان آديملب بارماقده اېديك.

اۆشه لحظه شايد يورەكلريميز يالغيز يۆلگه چيققن آخرگى شكوه و صلابتلى كاروان‌نينگ آهنگلرى؛ بير دورنينگ برباد كېتگن مسافرى‌نينگ سۆنگّى قۆشيقلرينى زمزمه قيلەياتگنديلر. و شايد بيزنينگ جۆنشيميز بيلن همّه نرسه‌گه نقطه قۆييليب، اۆز ادغيگه يېتگندى. گويا، يرەليش كونى تنگرى قاشيده آنت ايچگن شيطان غالبليك مقاميده توريب، اۆز ايشينى

قیلیب «اې پروردگار! منه مېن سېنینگ قاشینگدن هیده‌ب نابودلیککه محکوم قیلگن بنده‌لرینگ؛ سېنی سېویب مقته‌گووچی و یۋلگه چیققن سۋنگّی آتلیقرینگ» - دېب ایتگن‌دیر. احتمال، کۋز اۋنگیده جانی چیققه‌یاتگنینی بیلیب تورگن آتم اۋز دلیده بیرار-بیر ینگی کوی و مقام یره‌تیب کویله‌یاتگندیر؟ یاکه رودکي، نوایي، فضولي، حافظ، جامي و عراقي یاکه، سعدي‌دن بیران-بیر شعرنی شش‌مقام پرده‌لریگه تۋکیب کوی بسته‌له‌یاتگندیر؟ امّا یۋق، عکسینچه بو گَل او اۋتگن یوز ییللیکلرده کویگن جانی‌نینگ کۋنگلینی قۋییب اۋزی یۋلگه چیقمه‌گندی. جانیدن اجره‌لماقده اېدی، بو نې درد و هلاکت‌دیر.

مېن آتم مینگن تویه‌نینگ ساربانی اېدیم. مېن هم چرچه‌گن، آزغین، قری تویه‌نینگ آیاغی قره‌ب سېکین و تینچ بارردیم. باشقه‌چه یۋل یۋق اېدی. بیز کېتیب بارماقده‌میز.

آرتیمیزدن بیزگه اۋخشب یۋلگه چیققن سانسیز مسافرلر هم کېلیشه‌یاتگندی.

انسانلر اۋز توغیلگن یورتیدن، اۋز بېشیگیدن بدرغه قیلینگندیلر. اویه‌لری، اۋز آشیانه‌لری، قبرستانلری آرتیدن، باغلر، محله و اویلر، دیوارلر، توت درختی‌نینگ ساکن سلقین سایه‌سی، جوزا آیی‌نینگ اۋریکلری، پالیزلرنینگ کېچکی اوپاری نسیمی، کېکسه پالیزچی‌نینگ نخود رنگ

سفال كۆزەلری‌نینگ موزدەی سووی؛ برچەسی بیر بۆلیشیب، بیر یېردە ییغلشیب:

- ارّە جبریدین تراق ساچینگ‌نینگ عشقین تارتەدور،- دېییشیب کویلەشردی.

بعضیلر کېتیب بارر، ایریملری قالیب کېتماقدە اېدی. قالگنلر قالیب کېتدیلر. بیز کېتیب بارردیک. آتم:

- قَی یاققە بارمیز؟ قالەمیز شو یېردە، نیمە بۆلسە بۆلر، باشیمیزگە کېلگنی خدادن، - دېر اېدی.

امّا، بیر کون کېلیب آتم‌نینگ اۆزی:

-کېلگین، کېتەمیز، بو قالگودېک جای اېمس، - دېب مېنی چقیردی.

خدانینگ رقیبلری قهقەلب کولیشدی.

قالگنلر قالدی، بیز کېتیب بارەیپمیز. قۆرقن یورەکلریمیز قیغوگە تۆلە اېدی. خجالتدەمیز. کۆریب اویەلردېک. کېتەیاتیب، چۆل-بیابانلرنینگ یاووایی اۆت-اۆلنلریدن اویەلەیمز.

بوغدای‌زارلر و بوغدای تنەسیدن اۆلگودېک اۆیەلەمیز. کاشکی، یېر ایکّیگە یاریلیب بیزنی یوتوب یوبارسە اېدی، بۆلمەدی-دە. اۆزیمنی

آووتیش اوچون اۆزیمیزگه دلیللر تۆقییمیز. کۆپ قالدیک، «قۆیمەدیلر آخر یۆلگه چیقیشگه مجبور بۆلدیک» - دېیمیز اۆز-اۆزیمیزگه. یۆقسه نیمەگه؟ باشقەلرنینگ باشیگه کېلسه-چی؟ باشقەلر-باشقەلر، دېگن سۆزلر تندیر سیخلریدېک یورەگیمیزگه سنچیلەدی. باشقەلر نیمه دېگەی؟ نیمه قیله آلیشیمیز کېرەک ایدی. آبروسیز بۆلیمەیلیک،حقارتلنمەیلیک، دېب قاچردیک. بیر عمر عزت و آبرو بیلن یشب کېلدیک. غیرت و آبروسی بۆلمەگن حیاتدن وازکېچدیک.

آبر و عزّتیمیزدن ایریلمەیلیک دېب کېتماققه شَیلندیک. بیآبرو و حقارتلنگنلریمیز آز اېمسدی. یېتیب آرتردی. حیاتیمیزده آبرو و عزت قالمەدی. یۆق آت، آبرو و عزّتسیزلیکدن کېتماقده ایدیک. آز مونچه حقارتلندیکمی؟ شوندن کېتکماقدەمیز، کۆپ قیناق و جفا و حقارتلر چېکیب، آیاق آستی بۆلیب کېلیشلرگه چیدەی آلمەی،آخر یۆلگه چیقیشگه مجبور بۆلدیک. شونینگ اۆزی قندەیدیر آبروسیزلیک و حقارت اېمسمیدی؟ یېترلی. بارر جاییمیز آلدینگیسیدن یامانراقمی؟

حقارتلنگنیمیز، جبر و جفار چېککنیمیز و آیاق آستی بۆلیب کېتگنیمیز سببلی غربت دیاریگه یوزلنمەدیکمی؟ شونینگ اۆزی بیر شرمندەلیک اېمسمی ایدی؟ هه، اۆشه باشقەلر، یعنی، یورتلریده قالیب کېتگنلر آتمگه: «استاذ سیز کېتینگ، سیزنینگ جۆنشینگیز ضرور. بیز اېسه مَلیگه. سیزنی

بیزدن آلدینراق تۉپگه توته‌دیلر. سیزنی قینشه‌دی، تینچلیک بېریشمه‌یدی. سیزدېک صنعتکاریمیز بۉلیشینی ایستمه‌یدیلر.

اولر سیزنی آبروسیزلنتیریش، حقارت قیلیش و سیزگه آزار یېتکزیشی برچه‌میزنی آبروسیز و حقارت قیلیشدېک بیر گپ. یخشی بیلیشه‌دی. اولر بیله‌دیلر که، سیزگه ضربه اوروش، حقیقتده بیزگه بېریلگن اۉلدیرگووچی، ققشتقیچ ضربه‌دیر. یۉق، اۉلیش، اۉلیمدن قۉرقمه‌یمیز. سیزنی اۉلدیرمه‌یدی، شرمنده بۉلیش، حقارتلنیشدن قۉرقه‌میز. سیزدېک آدمنی اۉلدیریش اولر اوچون مهم ایمس. بونی یخشی بیله‌دیلر. سیزدن آبرو عزتینگیزنی تارتیب آلیش مهم‌راق‌دیر. سیز بارینگ،سیز همّه‌میزنینگ عار-ناموسیمیزسیز. سیزده اختیار یۉق، اېندی‌سیز بیزنیکی‌سیز. اېندی بیزگه تېگیشلی‌سیز. سیز بیزنینگ کۉز قاره‌چیغیمیزسیز. کېتینگ، قَی یېرگه بارسنگیز هم دوستلر سیزنی اۉنوتمه‌گه‌یلر. کېتیشینگیزنینگ خرجتینی غمله‌گنمیز. دوستلر ییغیلیشدیلر، اۉرته‌گه آقچه تشلشدیک. ایشانرلی آدملرنی کۉریب چیقدیک. همّه ایشلر یۉلگه قۉییلگن، آتلنیش کېره‌ک. خدا اسره‌سین، بیرار کار-حال بۉلیب قالیشدن قۉرقه‌میز. جوده یامان ایش بۉله‌دی. ننگ، ناموس کېتسه بیز کیم دېگن کیشی بۉله‌میز؟ بو ایشنی قیلمنگ، مخلصلرینگیزنی قاره یېرگه قۉییب داغدار قیلمنگ. بیزگه حقارتنی روا کۉرمنگ. سیزنینگ کېتمه‌سنگیز باشیمیزنی کۉتریب قنده‌ی کۉتریب یوره‌میز. بیز کۉپچیلیکمیز، اۉزینگیزنی دېب، کۉره بیله توریب بیزنی شرمنده‌لیک و آتی یامان قیلیب قالدیرمنگ. سیزنینگ کېتیشینگیز

اولرنینگ مغلوبیتی، بیزنینگ غروریمیزدیر. اگر بو یېرنی ترک قیلمەسنگیز اېرتەسی‌یاق همه نرسه توگەیدی. سیز یکّە، بیز اېسه کۋپچیلیک، شونی بیله توریب بیزنی شرمندەلیک و بدنامليك قودوغیگه تشلەمنگ. استاذ، اېندی شیطان اېشگیدن توشینگ. تارتیشیشدن فایده یۋق. حاضر کۋز یاشی قیلیش پیتی اېمس. بیغی هیچ نرسەنی حل قیلمەیدی.

تېز تانگ آتدی. استاذ سیزلردن بۋلک کیمیمیزبار؟ سیزنی قۋلدن بېریشنی ایستمەیمیز. سیزنینگ صنعتینگیز همّه یېرده اۋزیگه مخلص تاپەدی. سیز بیزنینگ درد و نالەلریمیز کتابی‌سیز، کېتینگ بو یېردن. کېتماغینگیز ضرور. بیزنینگ بۋغیلگن تاووشیمیز صدالرینگزگه، شعر و مقاملرینگیزگه و دوتارینگیزنینگ آهنگلریگه قۋشیب جاري سقلنگ.

بیزچی؟ باشیمیزگه نیمه کېلسه کېلسین. حاضر کېلیب توریبدی. اۋغلینگیزگه یورەک کویدیرینگ. همّه نرسه برباد کېتدی. قالیشینگیز بو بربادلیکنی آرتدیرسه آرتیرەدی، سیره کم قیلمەیدی. بلکه اۋغلینگیزنی کمالگه یېتکزرسیز. باشقەلرنی-ده، ثمرگه یېتکیررسیز. سیزدن کېین هم بیزنینگ سېسیمیزنی تیریک سقلەسین. سیزدن سۋنگ هم بو کوی، شعر، صدا و نالەلر دوام اېتسین. امّا،سیزنینگ قالیشینگیز امیدلریمیزنینگ اداغی‌دیر. بیز اېرتەگه تیریک قالیشیمیزگه ایشانمەیمیز. مقرر قانیمیز حقی کېتینگ بو یېردن، اۋلیش و دارگه تارتیلیشنی کۋریب امیدسیز و شرمنده بۋلمەیلیک.

دلیمیزده بۉلیشینگیز تفتی، آوازلرینگیز ینگره‌ب توره‌ویرسین. سیزنینگ قالیشینگیز بیر کاروان‌نینگ تالان-تاراج بۉلیشی و سۉنگّی یۉلاوچینی هم آیاقدن ییقیتگوسی‌دیر.

آتم کۉز یاشی قیلدی و سۉزلمه‌دی. اۉرنیدن توردی. یعنی،آخر-عاقبت،یوکینی باغلب نامعلوم و قارانغی تقدیر سری یۉلگه چیقیشگه کۉندی. بونی ایشیتگن صمد دیوانه، ینه-ده تیلبره‌دی. اونگه ییر و آسمان جای بیرمسدی. باریب کیلیب توررردی. آغیز آچمسدی. حتا، اۉشه همشیگی گپینی هم تکرارله‌مس ایدی. آتم‌نینگ جۉنشیدن دیوانه خبر بۉلگندی. بیقرارلیگیدن ایکّی-اوچ کون اۉتر-اۉتمس باشقه بیر کونی اۉزگه بیر احوالده کۉرینیش بیردی.

ینگی کییم کییگندی، کۉزلریگه سورمه تارتگندی، قۉلیده اوزون تسبیح؛ قۉلتیغیده ایسه ایسکی ایلویره‌گن، ورقلری نم تارتگن یاسیقدیک بیر کتاب. کیلیب آتم‌نینگ قرشیسیده توردی:

- توش کۉریبمن استاذ، توشیمده غیبدن ایتیشلریچه مین پیغمبر بۉلیبمیشمن، یلاووچ.

بلند-بلند آوازده کولدی، کولدی و ینه قیتیب کولدی.آتم صمدنی قوچاغیگه آلدی. اونی تینچلنیشگه چقیردی و باشینی سیلب:

- صمد جان، صمد جان، نیمه دېگنینگ؟ نیمه‌لر دېیه‌پسن اۆزی؟ بو گپلرنی ایتسنگ اۆبال بۆله‌دی.

صمد، کولیب کولیب کېتدی. خبر بېریشلریچه او مچیتگه باریب آدملر حضوریده اۆزینی «مېن پیغمبر» - دېیه اعلان قیلگن. درآو شلاقچیلر ایزغیب کېلیب، اونی اۆرنیدن توره آلمه‌گودېک قیلیب شلاقلشگنلر. شلاق آستیده تنی کویه‌یاتگن، اېتیدن قان سچره‌یاتگن صمد هر بیر شلاق ضربیگه:

- مېن پیغمبرمن، مېن پیغمرمن، - دېب جواب قیلردی.

تانگ چاغی حرکت قیله‌یاتگنیمیزده، اۆز کۆچه‌میزدن اۆته‌یاتیب کۆرسک که، صمد اوزه‌له توشیب یاتگن اېدی. صمدنی اۆق بیلن آتیب اۆلدیرگن اېدیلر. کتابی بیر یان، تسبیحی باشقه یانگه توشیب یاتگندی. سورمه قۆیگن کۆزگینه‌لری و ایلمه-تېشیک بۆلگن کۆکره‌گی قانگه بېلنیب یاتردی.آتم ییغله‌دی. مېن هم ییغله‌دیم. تېزلیک بیلن بیزنی او یېردن اوزاقلشتیردیلر. سفریمیزنینگ ایلک آدیملری شونده‌ی قیلیب قیغولیک باشلندی.

***

اۆتمیش، کېچیمیشلریم همان بیزنی ترک اېتمسدی. یۆلده‌میز، قۆلیمده تویه‌نینگ نۆخته‌سی، کۆز اۆنگیمیزده همان ییقیلیب یاتگن صمدنینگ

جسدی. اونی اۋشه کېچه‌سی اۋلدیرگن اېدیلر. صمدنینگ «مېن پیغمبرمن» - دېب ایتیشیگه چیده‌ب بۋلرمیدی؟ بو سوالگه هیچ قنده‌ی جواب یۋق.آدملرنینگ سایه‌سینی بالته و تېشه بیلن چاپه‌یاتگن بیر وضعیتده، صمد بیله توریب «مېن پیغمبرمن» - دېب باشینی کونده‌گه قۋیگندی.

حیاتیده «بوندن یامانراغیدن اسره‌سین» - دېب یورگن صمد شونده بیر مرّه‌گه یېتیب کېلدی که، او حیاتینی دوام اېتدیریشی اېندی بوتونله‌ی بیهوده اېمسمیدی؟ پیغمبرلیک دعاسینی قیلگن صمد، گویا، «عرش اعلی»دن توشیب کېلگن آدملرنینگ یوزیگه توفله‌ماقچی اېدیمی؟ یاکه یورتی‌نینگ مقام‌خوانی جۋنه‌یاتگنیدنمی اېدی؟ ویاده، یورتی‌نینگ سفرگه آتلنگن تنیقلی مقام‌خوانینی اېسلب، اۋشه دوتار، اۋشه فریاد و ناله‌لر اوچون‌گینه یشـب کېله‌یاتگن صمد بیردن اۋزینی یېر اوزره «مېن تنگری‌نینگ اېلچیسیمن»، دېیه اعلان قیلیشگه قرار قیلدیمی؟ یا بۋلمسه، «خدانینگ دیوانه‌لرینی» هم شلاق و درّه‌لر بیلن جزالش جزاله‌یاتگن بیر جایده صمد یشب قالیشی ممکنمی اېدی؟ آخر-عاقبتده بیر دیوانه‌نی دارگه آسیشدن عارلنیب، تون قارانغیده اونی ناچار میلتیق بیلن آتیب اۋلدیریب، آوازینی اۋچیردیلر. اولر اوچون صمد دیوانه‌نینگ آوازی شونچه‌لر یاقیمسیزمی اېدی که، آتیب اۋلدیردیلر؟ اولردن یوز اۋگیرگن آلامان «مېن پیغمبرمن» دېگنی اوچون تېلبه صمدگه اېرگشرمی اېدیلر؟ یوزلب سۋراق و خیال ایچیمدن اۋتردی. صمدنینگ آخرگی ایشلری مېنی اۋزیمدن بی‌خبر، جینّی قیلیب اېدی. بیر نېچه کون پیغمبرلیک دعواسینی قیلگن صمدگه

شهر و قیشلاقلریمیز آدملری باشقه‌چه کۉز بیلن قره‌شردی. صمدگه نسبتاً آدملر دلیده قنده‌ی‌دیر سېوگی و جاذبه بارلیگینی حس قیلیش ممکن اېدی. اۉرته‌ده قۉرقوو بۉلمسه همّه اونینگ آرتیدن اېرگشیشی تورگن گپ. اگر آره‌ده قۉرقوو بۉلمسه همّه اونینگ آرتیدن کېتر اېدی. اگر اۉرته‌ده قوتغو بۉلمسه، کېینچه‌لیک صمدنینگ قبری برچه‌نینگ زیارتگاهیگه ایلنیشی ممکن اېدی. بو ایشی بیلن صمد آدملرگه نیمه‌نی‌دیر اۉقتیرماقچی اېمسمیدی؟ یشه‌سین، آفرین، یوز آفرین صمدگه. یوره‌گی بوتون اېکن! قۉرقمسدن قنده‌ی قیلیب بو گپنی ایتدی اېکن؟ نیمه بۉلگنده هم اونی بو گون-اېرته اۉلدیرردیلر. صمد ایتگنلرینی توشیده کۉرگندی، کۉپ هم مهم اېمسدی.

آدملر اونینگ گپلریدن حیران اېمسدی، کۉپراق تېلبه‌لیگی، داویوره‌کلیگی؛ کۉره بیله توریب اۉزینی اۉلیم آغزیگه آتگنیدن حیرتده اېدیلر. صمد بو ایشی بیلن آدملرگه شونده‌ی بیر تهلکه بارلیگدن هیچ نرسه دېمه‌گنمیدی؟ آدملر اۉشه کونلری اېل-یورت‌نینگ سویوکلی مقام‌خوانی مجبوري سفرگه چیققنی کۉچه‌لردن اۉته‌یاتیب، کۉزیگه سورمه تارتیلگن، تسبیح و اېسکی قَلین کتابی قۉینیده قانگه بېلنیب یاتگن صمدنینگ جنازه‌سی حقیده هیچ نرسه دېمه‌گنمی اېدیلر. آتم‌نینگ یۉل بۉیی ییغلب کېتیشی، اۉزی اوچون‌می یاکه صمد اوچون‌میدی؟ بیزنینگ سفریمیز صمدنینگ قانلی جنازه‌سی اوستیدن باشلندی. بو نحس سفریمیز ینه کیملرنینگ جنازه‌سی اوستیدن اۉتیشی معلوم اېمس.

***

آتم اۋزی‌نینگ سویوکلی و جانیدن عزیز دوتارینی کویدریشگه قرار قیلگندی. مین و آنم نیمه اوچونلیگینی بیلردیک. آنم آتمگه ایتدی:

- ییغله‌منگ، تورتارنی کویدیرمنگ هم. بیرار یېرگه آلیب باریب کۋمرمیز. آتم قیغوگه باتگن و کسل؛ حاولی اۋرته‌سیده کۋزلرینی دوتارگه تیکیب اۋتیرر اېدی. قۋلیده گوگرد و یېر یاغی ییغلردی:

- اېندی بودوتار بیزنینگ جانیمیزگه بیتمس بلا بۋلدی.

اۋشه اثنا آتم دوتارینی کویدیریشینی ایسته‌مسدیم. خیالیمده آتم مېنینگ یوره‌گیمنی کویدیره‌یاتگنده‌ی اېدی. دوتارنینگ یاندیریلیشینی آنم هم خواهله‌مسدی. دوتار اېندی جانسیز و قوروق یاغاچ اېمسدی. او کیچیک عایله‌میزنینگ اعضاسیگه ایلنیب، حیاتیمیزنینگ اۋتگن لحظه‌لری نشانه‌سی بۋلیب قالگندی. دوتار جان و روح بیلن یوغیریلیب کېتگن، اونینگ کوییب یانیشیگه تماشاچی بۋلیب توره آلمسدیک. آتم دوتارنی سېوگنی اوچون، اونگه کۋنگیل باغله‌گنی حقی یاندیریلمسلیگینی ایستر اېدی آنم. امّا، باشقه بیر گپ هم بار اېدی. آنم کۋپراق مېنی دېب دوتار نابود بۋلیشینی خواهله‌مسدی. بو پنهانه گپیمیزنی آتم بیلمسدی. آتم‌نینگ دوتاری مېنینگ هم کۋنگلیمگه، قانیمگه سینگیب کېتگنینی بیلمسدی. مېن یوره‌گیم تک-پوک قیلیب، اوزاقدن، اوی‌نینگ پنجره‌سی آرتیدن بو

صحنه‌نی کۉریب توریبمن. آتم بو قراریدن وازکېچسه‌یدی کاشکی. آنه، مېن اوچون یالوارینگ.

اۉغلی‌نینگ کۉنگلی اوچون دوتارنی کویدیرمه‌سین. مېنی اونگه هلی ایشیم بار. او بیلن مېنینگ هلی قیلینمه‌گن و قیلیشیمیز کېره‌ک بۉلگن ایشیمیز کۉپ. تۉستدن آنم مېنینگ آتیمنی تیلگه آلیب آتمگه:

- اۉغلینگیز اوچون کویدیرمنگ، او حاضر سیزدن کۉره یخشیراق دوتار چېرته‌دی، - دیدی.

آتم آتیلنیب، اوچیب توشدی و باشینی کۉتریب، حیرت بیلن آنمگه قره‌دی. افتیدن آنم‌نینگ گپینی یخشی انگلمه‌گن کۉرینی. معنالی قره‌ش بیلن آنمگه:

-نیمه دېدینگ، توشینمه‌دیم؟

آنم:

- سیز و بیز دنیادن بیخبر، اۉزی اۉرگنیب آلیبدی. سېزدیک چله‌دی دوتارنی، - دیدی.

آتم ایشانقیرمه‌ی، حیرتلنیب، توتارگه تیکیلیب چوقور اۉیگه تالدی. شاید اۉشه سۉره‌یاتگن کونلر حقیده اۉیله‌یاتگندی:

- دوتارگه بیراو قۉل تېگیزدیمی؟

-کیم قۉل اورەدی؟ قیسیدیر جن قۉل اورگن بۉلسه کېرەك، - دېب جواب قیلدی آنم.

آتم حیرتده اېدی. آتم دوتارنینگ تابی قاچگنینی بیلردی، بیراق، مېن طفیلی دوتار بوزیلگنینی گمان قیلیب، اۉیلب هم کۉرمەگن. قۉیرده قۉیمەی آنم:

- دوتارنی یاندیرمنگ، قۉیینگ شو باله گاه پیلّه پسخانەگه توشیب مشق قیلیسین،- دېردی.

آتم حیرتلنسه حقلی اېدی. چونکه آلدینلری دوتارگه نسبتاً مېنده قیلچه بۉلسین قیزیقیش توغیلگنینی سیره کۉرمەگن. آتمدن قۉرققنی اوچون آنم بو سرنی دایم یشیریب ایتمەی کېلردی. اۉشه پیتلری مېن آتم‌نینگ کۉزیدن یشیریب دوتاری بیلن اۉینەگنیمنی بیلیب قالسه ایسی چیقیب کېتردی. یېر و کۉکنی بیر-بیریگه اورردی. امّا، اېندی بو پیت سرلرنی آچیشگه جوده قولەی اېدی. آتم اېتیك‌دوزلیك دوکانیگه کېتسه، اوییمده یالغیز قالگن کونلریم، دوتارنی بخمل پوشیدن چیقریب چله باشلردیم. آنم قولاق آسردی، چله آلیشیمنی کۉریب توررردی. آنم‌نینگ قولاقلری دوتار اونلریگه یخشی اۉرگنیب قالگندی. تېزده یَقب قالر و دوتار پردەلری قندەی اوشلنیشینی بیلیب توررردی. گاه پیلّه قَی یېرده ناتۉغری چلگنیمنی

ایتیب تورردی. آنم‌نینگ قولاقلری مېندن کۆره یخشیراق دوتار اونیگه آشنا اېدی. دوتارنی یخشی چله آلیشیمنی بیلگن آنم‌نینگ یوزیگه سېوینچ موجلنر، حیرت ایله مېنگه و دوتار سیملری اوزره اۆینه‌یاتگن برماقلریمگه تیکیلیب هیجان بیلن:

- قَی یېردن اۆرگندینگ، کیمدن؟ - دېردی.

کېین اېسه ایسریق توته‌تیب، اونی باشیم و دوتار اوزره ایلنتیرر، ایلکمگه کۆز مونچاق تیکیب قۆیردی. دعالر قیلیب، سوخ بۆلمه‌سین، دېب طومار-تعویذلرنی بۆینیمگه آسردی.

آتم حیرتلنگنیدن ایشانمسدی. دوتارینی آلیب آنمگه توتقزدی. محزون و ایکّی‌لنگن بیر حالتده:

- قنی کۆره‌ی، چلسین-چی؟ - دېدی.

افتیدن آنم یالغان ایتگنده‌ی گویا. باشیده یوره‌گیم بېتلمه‌دی. اېپله‌ی آلمه‌یمن، دېدیم. آنم بجره آله‌سن، دېب توریبدی. آخری قبول قیلدیم. بیراق، قۆرقر اېدیم. بلکه،آتم مېنی سینه‌ماقچی بۆلگندیر. یشیرینچه دورتار چله آلیشنی، هر کونی اونینگ دوتاری بیلن مشغول بۆلیشیمنی آتم بیلگنده اېدی، هر دایم آنم ایتیب یوره‌دیگن قیامتنی باشیمگه سالمسمی اېدی؟ بو دوتاردن آتم کۆنگیل اوزگن، دېب ایچیمده اۆیله‌دیم. کویدیریشنی

ايستەيدى. بيلديم كە، دوتارينى آليب يشيرينچە چلسم هم آتم‌نينگ اچّيغى چيقمەيدى.

آتە-آنم دهليزگە چيقيشلرى و ياتاقدە يالغيز قاليشيم شرطى بيلن دوتار چليشگە كۆنديم. قبول قيلديلر. ايشيك و پنجرەلرنى ياپديلر. دوتارنينگ سيسى تشقريگە ايشيتيلمەسين، ديب كۆرپەلرنى ايشيك و پنجرەلرگە توتديلر. قۆرقنيمدن يورەگيم شدت بيلن اورر، دوتارنى قۆليمگە آليب سيكين-سيكين دوتارنى چيرتە باشلەديم. بيرينچى اۆشە آسانراق كويدن باشلب چلە كيتديم. چلديم. چلديم. چلديم. بير پيت كۆز آچيب قرەسم آتم كۆزياشلرى ايلە تيپەمدە توريبدى. سۆنگ دوتارنى قۆليمدن آليب، يانيمگە اۆتيريب:

- فقط بير جايى، ايشيت، منە بوندەى...

دوتارنى چلدى، تيزدە كۆزيگە ياش كيليب تشقريگە چيقيب كيتدى. آنم آتم‌نينگ آرقەسيدن يوگوردى:

- ينە كويديرماقچيميسيز؟

آتم بقيردى:

- نيگە كويديرمەى؟ باشقە چارەيۆق. اونى اۆتدە ياقيش كيرەك.

تغين سيكين گيپينى دوام ايتديردى:

- یوزیمنی قاره کویه‌گه بۉیب، ایشککه تیسکری میندیریب، دوتارنی بۉینیمگه آسیب، «آدملر اووو! قره‌نگلر، تماشا قیلینگلر، منه سیویملی دوتاچیلرینیگیز» - دیه شهر بۉیلب ایلنتیریشلرینی یاقتیره‌سنمی؟

آنم جیم بۉلیب، حاولیده اۉتیریب قالدی. تیزّه‌لرینی قوچاقله‌گنچه کۉز یاشی قیلدی. آتم‌نینگ «انچه‌دن بویان کوی-قۉشیق ایشیتیش گناه سنه‌له‌دی»، - دیب ایتگنلری تۉغری چیقدی. بعضیلرنینگ دوتار، دنبوره، طبله، رباب و دایره‌لرینی بۉیینلریگه آسیب، یوزلرینی قاره‌لب، ایشککه تیسکری میندیریب شهر ایلنتیرگن؛ ایرته-ایندین آتم‌نینگ گلی کیلیب توریبدی. اولر کیلیشیب اویلرنی تینتاو قیلیشه‌دی.

شو تارنی تاپسه‌لر بارمی، بیر نیچه ییل دوامیده ییققن عزت و آبرویمیز برباد بۉله‌دی. یۉق، کویدیریش کیره‌ک دوتارنی. خدا مهربان. بو قاره شرپه و بولوتلر غایب بۉلیشسه اونگه باشقه دوتار تاپیب بیرردیم، - دیردی آتم.

آتمگه یاقردیک قیلیب دوتار چله آلگنیمدن شادلیککه غرق ایدیم. قایللتیب دوتار چلیب، قیامت برپا قیلیب قۉشیق ایتگنیمنی قمر کۉرسین، دیگن کونلر ایلینجیده قنات باغلب آلگندیک یوره‌گیم اوچیشگه تلپینردی. قمر بیلسه ایدی که، مین خاله‌سی‌نینگ اۉشه قالاق اۉغلی و دوتارچی‌نینگ باله‌سی‌من. آتم‌نینگ «بو قاره بولوتلر سوریلسه، سینگه باشقه دوتار تاپیب بیره‌من»، دیگن گپیدن خورسندمن. مین ایسه

کویدیرینگ دوتارنی، بیز خاموش تورمه‌یمیز بَری بیر. ب وقاره بولوتلر کېتسه، همّه نرسه ایزیگه توشیب کېته‌دی، دېیمن.

شام اېدی،آتم یېرگه اۉتیریب، قۉللرینی تیزّه‌لریگه قۉیگنچه، یانیب باره‌یاتگن دوتار چۉغلریگه قرر اېدی. چۉغلر هلی بېری اۉچه‌دیگن اېمس. آتم حاولی ایوانیده نماز اۉقیب تورگن جاییده کیم‌دیر یوگیره کېلدی. آتم بیلن سلاملشدی.

غیره-شیره شام قارانغیسیده بیلدیم که، آتم‌نینگ تنیشلریدن بیری کېلیب، یانیگه اۉتیریب بیر نرسه‌لرنی شیبیر-شیبر گپیردی اونگه. خیالیگه کېلدیمی، یاکه، آتم غیبدن بیر نرسه‌نی سیزگنده‌ی بۉلیب نمازینی توگتمه‌ی، درحال تشویشلنیب سۉره‌دی:

- نیمه بۉلیبدی؟

آتم خودّی، هر لحظه بیر ناخوش خبرنی کوته‌یاتگن کیشیدېک چۉغلرگه کۉز تیکیب، ساووق‌قانلیک بیلن:

- جنازه بۉلیبدی، -دېب جواب قیلدی.

تاووشلری اچّیق کوچسیزلیک یوکینی تشی یاتگنده‌ی. بونده‌ی بیر واقعه بۉلیشینی همّه بیله‌یاتگنده‌ی اېدی. اونینگ آلدینی هیچ کیم آله آلمسمی اېدی؟ اېرته‌گه جنازه دېگندی، آتمگه خبر کېلتیرگن تنیش دوستی.

خالم‌نینگ قیزی قمرنینگ جنازه‌سی... داد اې، بیداد اې! آخری قمرسیز بۋلدیک، قمردن جدا بۋلدیک... مېن آخر-عاقیتده او خرابلیک قیله‌دی، دېردیم. قمر اۋزینی یاندیرگندی. آنم اۋزیدن کېتیب ییقیلدی. برچه‌نینگ باشیگه کېلگن قۋرقینچلی بو بلا-آفتلرلر قمرنی هم چېتلب اۋتمسلیگینی اولر بیلیشر اېدی. کوتیلمه‌گن حادثه اېمسدی. اینیقسه، انه بو اوزاققه چۋزیلمه‌ی یوز بېریشینی بیلردی. آنم جای نماز اوستیده غش تارتدی. اونینگ قاره شامده چینقیره‌گن ییغی-فریادی کۋککه بیر کۋتریلدی-یو، اۋچیب قالدی. دوتار چۋغلریدن کۋزینی اوزمه‌ی تورگن آتم حیرتگه قالدی. خاله‌م‌نینگ قیزی نیمه‌گه اۋزیگه اۋت قۋیگندی؟ هی نامردلر، نامردلر...

یوزلری جون باسگن نامردلردن بری خاله‌م‌نینگ قیزی قمرنی خاتینلیککه آلماقچی اېکن.

آتم دوتاری‌نینگ قیزغیش بخمل پوشی حاولی اۋرته‌سیده توشیب یاتردی. بخمل پوش‌نینگ یلتیره‌گن میتّی یولدوزچه‌لری قیتیب کۋز قیمتیمه‌دی.

و آتم‌نینگ سېسلری، یاکه، بیلمه‌دیم کیم‌نینگ‌دیر... احتمال اوزاق-اوزاقلردن نا تنیش کیمسه‌نینگ صدالری اۋشه ویرانه زمین و زماندن قولاغیمگه اېشیتیلیب، دوتارنینگ جان‌گداز نوالریگه جۋر حالده:

- ارّه جبرینی تراق ساچینگ‌نینگ عشقیدین چېکر، - دېگن خوانیشلر ینگره‌ماقده ایدی.

باشیم ضرب ییگنده‌ی ایلنه‌دی. شاید کویگن دوتارنینگ چوقور ناله‌لری، شعرلر، آتم‌نینگ اۉچیب قالگن کۉنگیللرنی یاندیرووچی کویلری تامان آغیب کېتگندیر باشیم. آنم قیتیب جای نماز اوستیدن تورمه‌دی. مېن بیر دوتار تاپسم، کوی چلیب قیامت برپا قیلسم، ایچیمده‌گی دردیم، دلیمده‌گی غصّه‌لریمنی مقام تیلیده قمرگه بیر-بیر بیان قیلسم، دېگن امیدده ایدیم.

***

آلیس-آلیسلرده پشاور شهری‌نینگ توتون و غبارگه باتیب یاتگن چیراقلری کۉزگه کۉرینه‌دی. بو یاروغلیکنی کۉریب سېویندیم. او یېرده دوتار چله آلیشیم ممکن ایدی. توتون و چنگ-تۉزانگه چۉککن بو یاروغلیک‌نینگ او تامانیده نیمه‌لر کېچه‌یاتگنینی بیلمه‌سک هم، کېتیب باره‌یپمیز. مېن بیر دوتار تاپه‌من، کېین، شو دوتار ایله بلند آوازده کویلب، اۉز یورتیمگه بیر کون قیته‌من، دېگن امیدده ایدیم. شونده، قمر دیوار و ایشیکلر آرتیدن توریب، مېنینگ ناله‌لریمگه قولاق توتسه ایدی، دېیمن اۉزیمچه.

شو پیت آتم‌نینگ امیدسیز، مونگلی آوازینی ایشیتدیم. مېن بیرار نرسه سۉره‌مه‌گن ایسم-ده:

- هيچ نرسه کۆرينمەيدی. يۆق باله جان... هيچ نرسەدن درک يۆق. تون قارانغوسيدن اۆزگه نرسه يۆق. فقط قارانغيليک، - دېردی آتم.

تويەگه باقديم. آتم تويه اوستيده اېمس. قۆرقوو باسدی، تشوشلنديم.

شو آرەده آليسلردن بير مقام‌خوان عيال‌نينگ:
- ارّه جبريدن تراق...، - دېگن قيغولی آوازی اېشيتيلردی.

شو آرەده تېلبه بير اېرکک‌نينگ:
- بو مېن‌دير آخر زمان پيغمری، - دېگن فريادی قولاغيمگه چلينردی.

و سۆنگ کوليب:
- توبه يېی خدايم، بوندن بدتريدن اسرەسين! - دېر اېدی.

ينه تويه تامانگه تيکيلديم. قارانغی اېدی، آتم تويه اوستيده اېمسدی. تويه بۆلسه، کۆزی تۆله اويقو، هارغين احوالده، کَوشەگنچه سېکين-سېکين آديملب يۆل باسيب بارەياتگندی. تويه آتم‌نينگ نيمه بۆلگنی و قَی يېرده توشيب قالگنيدن بی‌خبردەی گويا. تېورەک-اطرافيمگه قرەديم، همّه ياق ساکن، زيم-ضيا قرانغيليک حکمران اېدی. کمرنگ ينگی آی آسمانده سوزەياتگندی. بيراق، تويه مينيب بارەياتگن آتم راستدن هم يۆق!

خدايم، يۆقسه قَی يېرده آتم؟

یازووچی‌نینگ بیوگرافی‌سی

عبدالقادر مرادي ۱۳۳۷- ییلده مزار شریف شهریده توغیلدی. او حلی یېتّی یاشنی تۉلدیرمه‌گن ایدی که اونینگ عایله‌سی فاریاب ولایتی‌نینگ اندخوی تومنیگه کۉچیب کېلیب، اۉشه یېرده یششگه باشله‌دی.

مرادي باشلنغیچ، اۉرته و لیسه دورینی اندخوی شهری‌نینگ ابو مسلم خراساني لیسه‌سیده بیتیردی.

او مکتب‌نینگ اۉرته دوریدن باشلب ادبي کتابلر مطالعه‌سیگه قیزیققن ایدی و دایمي روشده تاغه‌سی‌نینگ کتابخانه‌سی و عامه کتابخانه کتابلریدن فایده‌لنیب تورر و بعضاً حکایه یازیشنی توتینردی.

۱۳۵۷- ییلده کابل بیلیم یورتی‌نینگ ژورنالیزم بۉلیمیده تحصیلگه باشلب، بیر سمسترنی موفقیتلی تماملەگچ، او دولت تامانیدن سیاسي تعقیب آستیگه قالیب، درسلرینی ناتمام ترک اېتیشگه مجبور بۉلدی.

سۉنگ، بیر مدت شبرغان شهریده معلملیک بیلن شغللنیب، کېین اېسه مذکور شهرده و کابلده «باختر خبر آژانسی»نینگ مخبری صفتیده ایش بجردی. شو جریانده او دایمي روشده حکایه یازردی، اما اولرنی نشر اېتدیرمسدی.

آلتمیشینچی ییللردن کېین «افغانستان یازووچیلر انجمنی»ده تنیقلی یازووچیلردن بۉلگن «واصف باختري» و «رهنورد زریاب» بیلن تنیشیب، مذکور انجمن نشریه‌لریده حکایه‌لرینی نشر اېتدیریشگه باشله‌دی.

اونینگ، «شبی که باران می‌بارید» نامی بیرینچی حکایه‌لر تۉپلمی ۱۳۶۹- ییلده «افغانستان یازووچیلر انجمنی» تامانیدن کابلده نشر ایتیلیب، «ناصر خسرو بلخي فرهنگي مرکزی»نینگ «ایکّینچی اۉرینلی» ساورینینی ایگللشگه موفق بۉلدی.

مرادي، کابل‌نینگ ایچکی اوروشلری جریانیده عایله‌سی بیلن پشاورگه مهاجرت قیلدی، سۉنگ اۉشه ییرده یشب، اوچ یریم ییل دوامیده «یونسکو» تامانیدن تأمینلنه‌یاتگن و «بی‌بی‌سی رادیوسی» چارچوبه‌سیده باله‌لر اوچون فعالیت آلیب بارووچی بیر مجله‌ده ایشگه کیردی. پشاورده اونینگ حکایه‌لری افغانستانلیک نشریه‌لر آرقه‌لی متصل نشر ایتیلردی. شونینگ‌دیک، «صدایی از خاکستر» ناملی ایکّینچی حکایه‌لر تۉپلمی ۱۳۷۴- ییلده چاپدن چیقدی.

مردای، سۉنگ هالند مملکتیگه هجرت قیلیب، حاضرگچه عایله‌سی بیلن اۉشه ییرده یشب کیلماقده. اما اونینگ اثرلری آلدینده‌گی‌دیک پشاورده چاپ ایتیلر ایدی. «رفته‌ها بر نمی‌گردند» تۉپلمی ۱۳۷۶، «سرمه و خون» رومانی ۱۳۸۲، «دختر شالی‌های سبز» تۉپلمی ۱۳۸۶ و «برگ‌ها دیگر نفس نمی‌کشند» ناملی رومانی ۱۳۸۸- ییلده چاپدن چیقدی. همده، «شمع‌ها تا آخر می‌سوزند» ناملی سیلنمه حکایه‌لر تۉپلمی تهران‌ده «آتنا» نشریاتی تامانیدن ۱۳۸۴- ییلده، «چشم‌های سیاه بهار» ناملی تۉپلمی «بامیان» نشریاتی تامانیدن ۱۳۹۳- ییلده فرانسه‌ده و «خواب تلخ» ناملی حکایه‌لر تۉپلمی آمو نشریاتی تامانیدن ۱۴۰۰- ییل تهران‌ده چاپ ایتیلدی.

شونینگ‌دیک، اونینگ حکایه‌لریدن بیر قطاری ذاکر عمري تامانیدن اۉزبیک تیلیگه اۉگیریلیب، «تاغه تیمیرچی» و «تۉپه‌لنگ کونی» نامی بیلن مزار شریف شهریده نشر ایتیلگن.

اۋزیمیزنینگ کم‌سوقوم یازووچیمیز قادر مرادي کافکاچه یازیش یۋلینی تجربه قیلدی. قادر مرادي‌نینگ «سورمه و خون» رومانی (قۋلینگیزده‌گی اثر)، «کیمیانینگ کۋزلری» و ینه قطار حکایه‌لری عیناً کافکا نفسی تېککن شاه بدیعیت نمونه‌لردیر. «قار یاپینگن بابا» حکایه‌سیده هم کافکانینگ نفسی اوف اوریب توره‌دی. قادر مرادي‌نینگ اوشبو حکایه‌سیده سمبولیزیم و رومانتیزیم عنصرلرینی قاریشتیریب، سینگیدره آلگن. ادیب‌نینگ اوغانستان یازووچیلری آره‌سیده یوکسک موقعی بار. امّا، اونی تن آلمسلیک، تورکستان-اۋزبېک اۋغلانی بۋلگنی اوچون کۋره آلمسلیک اولرده کۋپراق حکمرانلیک قیله‌دی.

منگوپیدیا
MangoPedia